

บทที่ 4

“ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” กับ ชุมชนของปฏิบัติการการเป็นพลเมืองไทย

ภายใต้พัฒนาการความเป็นพลเมืองในประเทศไทย สมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ได้กลายเป็นชนกลุ่มน้อยและมีความเป็นพลเมืองในลักษณะที่เรียกว่า “พลเมืองบางส่วน” มีสถานะเป็น “คนอื่นในแดนตน” หรือดังคำกล่าวที่พวกเขาพยายามอย่างเปรียบเทียบการถูกคนอื่นมองว่า “คนบ่เป็น เห็นบ่ใจ” (ไม่มองว่าเป็นมนุษย์ผู้หนึ่ง) สถานภาพเหล่านี้นำไปสู่การตั้งกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” และร่วมในกระบวนการต่อสู้เรียกร้องความเป็นพลเมืองไทย ซึ่งผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า กระบวนการทำงานของกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” มิได้กระทำเพียงการยื่นข้อเรียกร้องต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐผู้เกี่ยวข้อง แล้วรอการพิจารณาว่าสามารถได้รับสัญชาติไทย ทว่าในกระบวนการเรียกร้องความเป็นพลเมืองไทยที่พวกเขาเรียกว่า ‘ปฏิบัติการการเป็นพลเมืองทางสังคมและวัฒนธรรม’ นั้นมีลักษณะที่เป็นการสร้าง ‘พื้นที่’ ขึ้นมา เป็นพื้นที่สำหรับการรวมตัวกันของสมาชิกกลุ่มเพื่อเรียนรู้ มีกิจกรรม มีปฏิบัติการต่างๆ มีการประเมินผลและหาแนวทางปฏิบัติ นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่สำหรับการเชื่อมโยงเครือข่ายทางสังคมการเมืองจากภาคส่วนต่างๆ เพื่อเกื้อหนุนให้บรรลุเป้าหมายทั้งของกลุ่มและผู้มีส่วนร่วม การสร้าง ‘พื้นที่’ ดังกล่าวคือการสร้าง ‘ชุมชน’ ลักษณะหนึ่ง เป็นชุมชนซึ่งเกิดจากปฏิบัติการต่างๆ ของทั้งสมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” และหน่วยงานสังคมการเมืองที่เข้ามาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับพวกเขา

เนื้อหาในบทนี้ จะเสนอให้เห็นถึงกระบวนการเรียกร้องความเป็นพลเมืองของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” โดยผู้วิจัยใช้แนวคิด “ชุมชนปฏิบัติ” (community of practice) เป็นกรอบในการทำความเข้าใจกระบวนการดังกล่าว และวิเคราะห์ปฏิบัติการต่างๆ ที่พวกเขาเรียกว่า ‘ปฏิบัติการการเป็นพลเมืองทางสังคมและวัฒนธรรม’ อย่างเชื่อมโยงกับแนวคิดที่ว่าด้วยเรื่อง “ความเป็นพลเมือง”

4.1 “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ในชุมชนท้องถิ่น

หากกล่าวถึง “ชุมชน” โดยทั่วไปหมายถึงการรวมตัวกันของคนจำนวนหนึ่งในพื้นที่แห่งหนึ่ง เพื่ออาศัยทรัพยากรบริเวณนั้นในการดำรงชีวิต (ชยันต์ วรรณระภูติ 2553: 61) สมาชิกในชุมชนที่เป็นหมู่บ้านหรือตำบลมักจะเรียกกันว่า “ชาวบ้าน” ซึ่งจะมีลักษณะทางวัฒนธรรม เช่น ชาติพันธุ์ ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณีประวัติศาสตร์การย้ายถิ่น และคติความเชื่อเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ใน

การศึกษา “ชุมชน” ไม่ได้สนใจเพียงพื้นที่ที่ชาวบ้านมาอยู่ร่วมกันเท่านั้น หากแต่ศึกษาอย่างสัมพันธ์กับบริบทและยุคสมัย อาทิเช่น การศึกษาชุมชนทางมานุษยวิทยาในยุคหนึ่งที่มีมองชุมชนเป็นหน่วยในการจัดการทางสังคมบนพื้นฐานของกลุ่มขนาดเล็ก (เช่น กลุ่มชาติพันธุ์) หรือในทางรัฐศาสตร์จะเน้นศึกษาชุมชนในฐานะหน่วยทางการเมืองที่เกี่ยวกับสำนึกความเป็นพลเมือง การปกครองตนเอง ประชาสังคม ส่วนศึกษาชุมชนตามมุมมองด้านปรัชญาจะมองชุมชนในมิติของอุดมการณ์หรือสังคมยูโทเปีย เป็นต้น ในขณะที่แนวคิดหลังสมัยใหม่พยายามจะมองชุมชนที่หลุดพ้นจากรูปแบบทางสังคมที่เป็นทางการ โดยมุ่งมองที่ไปชีวิตประจำวันของชาวบ้าน เครือข่ายไร้พรมแดน พยายามมองชุมชนอย่างลื่นไหลในความสัมพันธ์ระหว่างตัวตนกับผู้อื่นและเปิดกว้างสำหรับสิ่งที่ไม่ถูกพูดถึงหรือไม่ถูกมองเห็น (ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ 2550: 7-23)

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544) นักมานุษยวิทยา ได้สรุปรวบรวมมุมมองต่อ “ชุมชน” กรณีของชุมชนในประเทศไทยไว้อย่างน่าสนใจว่า ทั้งนักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน รวมทั้งรัฐต่างมีมุมมองต่อชุมชนที่แตกต่างกันออกไป โดยส่วนใหญ่ฝ่ายรัฐจะมองว่าชุมชนเป็น ‘บ้านนอกคอกนา’ หรือ ‘บ้านป่าเมืองเถื่อน’ จึงชอบธรรมที่รัฐจะเข้าไปควบคุมปกครอง ขณะที่นักพัฒนาเอกชนมักจะมองชุมชนในกรอบของความ ‘โง่ เจ็บ จน’ ที่ชาวบ้านในชุมชนต้องเผชิญเป็นวัฏจักร ส่วนฝ่ายนักวิชาการมีข้อถกเถียงในประเด็นนี้ในหลายแง่มุม ดังตัวอย่างเช่น George M. Foster มองชุมชนในแง่ร้าย ชาวบ้านไม่มีเหตุผล เพราะติดอยู่กับวัฒนธรรมความจน หมกมุ่นใน โชคชะตา การพนัน ทำให้ขี้เกียจ ขณะที่ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา กลับมองว่าชุมชนมีคุณค่าตัวเอง ชาวบ้านคำนึงถึงความเป็นส่วนรวมมากกว่าความเป็นส่วนตัว ด้าน Jeremy H.Kemp สรุปว่าชุมชนมิได้จำกัดเฉพาะในเขตหมู่บ้าน หากแต่ชุมชนมีลักษณะเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ที่กว้างขวางบนพื้นฐานของความสัมพันธ์แบบเครือญาติและระบบอุปถัมภ์ สอดคล้องกับที่ อคิน รพีพัฒน์ มองชุมชนผ่านระบบอุปถัมภ์ซึ่งเป็นการต่อเนื่องทางโครงสร้างระหว่างสังคมหมู่บ้านในอดีตกับปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม นักวิชาการกลุ่มหนึ่งอย่าง Andrew Turton Paul Cohen อานันท์ กาญจนพันธุ์ หรือชยันต์ วรรธนะภูติ เห็นว่าความเป็นชุมชนไม่ใช่เป็นเพียงระบบคุณค่าที่ชุมชนมีอยู่อย่างอิสระ หากแต่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนกับรัฐและระบบทุนนิยม ซึ่งแสดงออกในรูปความขัดแย้ง การแยกแยะทางชนชั้น และการผลิตใหม่ทางอุดมการณ์และการสร้างความชอบธรรมให้อำนาจ นอกจากนี้ นักวิชาการอย่าง Shigeharu Tanabe หรือ Peter Vandergeest เห็นว่า ควรสนใจเรื่องราวของชาวบ้านในการผลิตสร้างความเป็นชุมชนใหม่และสร้างอำนาจท้องถิ่นใหม่ เพื่อจัดการและต่อสู้กับปัญหาในการพัฒนา (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2544: 11-52)

ความเห็นของอานันท์ สอดคล้องในประเด็นการสร้างชุมชนท้องถิ่นใหม่ดังกล่าว โดยนำมาอธิบาย “ชุมชน” ในสังคมล้าหน้าว่าดำรงอยู่บนพื้นฐานของเรื่องอุดมการณ์อำนาจ คือความคิดเรื่องผี ปู่ย่า ฝึเสื้อบ้าน ฝึเมือง ซึ่งเชื่อมโยงชาวบ้านตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และระดับเมือง มีพิธีกรรมอันเป็นสิ่งที่ชาวบ้านต้องปฏิบัติร่วมกัน เพื่อสืบทอดอุดมการณ์ ภูมิปัญญาหรือความรู้ และอำนาจใน

การจัดการทรัพยากรร่วมกัน ทั้งนี้ยังมีองค์กรและเครือข่ายของความสัมพันธ์ เช่น ผู้นำ ปู่จ่าน (ผู้อาวุโส) เก้าผี (ผู้นำทางพิธีกรรม) และแก่บ้าน (หัวหน้าหมู่บ้าน) ดังนั้น ในทัศนะของ อานันท์ ความ เป็นชุมชนจึงเกี่ยวข้องกับอุดมการณ์อำนาจและความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งมีทั้งกลมกลืนและขัดแย้ง เปลี่ยนแปลงได้และสามารถผลิตซ้ำใหม่ได้ ไม่ใช่อุดมคติ ไม่ใช่หน่วยทางพื้นที่ตายตัว แต่ปรากฏอยู่ในหน่วยที่มีขอบเขตหลายระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว หมู่บ้าน จนถึงเครือข่ายที่กว้างขวาง ดำรงอยู่ในความสัมพันธ์กับสังคมภายนอก ทั้งรัฐและตลาด ซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่ Anthony Cohen เสนอว่า ความเป็นชุมชนเป็นการสร้างขึ้นในเชิงสัญลักษณ์ ชุมชนจึงเป็นเรื่องของการพึ่งตนเองเช่นเดียวกับการพึ่งพาผู้อื่น มีความขัดแย้งและมีการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง (อ้างใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2544: 52-58)

นอกเหนือจากพื้นที่หรือชุมชนใหม่ที่คนกลุ่มนี้ได้ร่วมกันสร้างในนาม “กลุ่มไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” แล้ว พวกเขายังมีความสัมพันธ์กับชุมชนท้องถิ่น (หมู่บ้านหรือตำบล) ที่อาศัยอยู่กันด้วยเช่นกัน โดยชุมชนท้องถิ่นเป็นอีกพื้นที่ที่มีแง่มุมของการยอมรับเป็นสมาชิก การมีสิทธิและหน้าที่ระหว่างตัวชุมชนกับผู้ที่อาศัยในชุมชน ซึ่งแง่มุมเหล่านี้มีผลต่อสมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างไม่แปลกแยกกับผู้อื่นในชุมชนแม้จะอยู่ในสถานะที่เป็นคนไร้สัญชาติก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่า แม้ประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ไม่ได้เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียกร้องความเป็นพลเมืองไทยโดยตรง ทว่าการได้เป็นส่วนหนึ่งในชุมชนท้องถิ่นจะทำให้เข้าใจการดำรงชีวิตของสมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ภายใต้อาณัติที่ไร้ความเป็นพลเมืองไทยที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกับแนวคิดว่าด้วยความเป็นพลเมือง

เมื่อใช้กรอบการมองชุมชนในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต วัฒนธรรมหรือการจัดองค์กรในชุมชน และกรอบการพิจารณาชุมชนว่าเป็นอุดมการณ์อำนาจและความสัมพันธ์ทางสังคมมาพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” กับชุมชนท้องถิ่นที่พวกเขาอาศัยอยู่จะพบว่า สมาชิกส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนมานานกว่า 30 ปี มีความสัมพันธ์ฉันท์เครือญาติกับคนในชุมชนและญาติพี่น้องหลายคนมีสัญชาติไทยแล้ว พวกเขาปฏิบัติตามจารีตประเพณีของชุมชน ร่วมด้วยช่วยงาน ทำกิจกรรมต่างๆ มีหน้าที่ต่อชุมชนไม่แตกต่างจากผู้อื่น กล่าวได้ว่าในระดับชุมชนท้องถิ่น พวกเขาสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างกลมกลืนกลายเป็นหนึ่งในสมาชิกของชุมชน ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนตลอดจนได้รับสิทธิหลายประการที่ไม่ต่างจากสมาชิกคนอื่นๆ อาทิเช่น สิทธิในการรับสวัสดิการต่างๆ จากหน่วยงานในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับอาชีพ ความเป็นอยู่ และการรักษาพยาบาล โดยที่ความไร้สัญชาติของพวกเขาไม่ได้เป็นอุปสรรคในการเป็นส่วนหนึ่งในชุมชนท้องถิ่น

จากการสัมภาษณ์ นายวิมล อินปิ่นหรือ “สจ.วิมล” ที่ปรึกษากลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” นักการเมืองท้องถิ่นที่เป็นคนท้องถิ่นตั้งแต่กำเนิด อดีตผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นายกองจัดการบริหารส่วน

ตำบล (อบต.) เขตอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา กล่าวถึงเงื่อนไขการเป็นสมาชิกของชุมชนท้องถิ่นของ
ผู้คนในแถบอำเภอเชียงคำ-ภูซางว่ามีองค์ประกอบ 3 ประการคือ

- 1) ความเป็นเครือญาติและการถือผีบ้านผีเมืองเดียวกัน กล่าวคือเมื่อเครือญาติยอมรับ ผู้นำ
(ผู้ใหญ่บ้าน) ยอมรับ ย่อมนับว่าเป็นสมาชิกของชุมชน
- 2) การมีศีลธรรม ประพฤติตนตามหลักศาสนาและหลักจริยธรรม ไม่ทำตัวมีปัญหาต่อชุมชน
เป็นอีกเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้ชุมชนยอมรับ
- 3) ความสามารถและฐานะทางสังคม เป็นองค์ประกอบรองลงมาที่ทำให้ชุมชนยอมรับ เช่น
เรื่องความสามารถในการทำงาน การมีฐานะทางสังคมเศรษฐกิจ หรือการมีเครือข่ายทาง
สังคม (เช่นการมีญาติพี่น้องมาก หรือมีทุนทางการเงิน)

คำอธิบายการยอมรับให้เป็นสมาชิกในชุมชนท้องถิ่นผ่านเงื่อนไขเรื่อง เครือญาติ ศีลธรรม
รวมทั้งเรื่องความสามารถและฐานะทางสังคมดังกล่าว สามารถเชื่อมโยงกับข้อมูลภาคสนามที่ผู้วิจัยได้
พูดคุยกับสมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ที่อาศัยในเขตอำเภอภูซางและอำเภอเชียงคำส่วนหนึ่ง
ดังเช่นกรณี “พ่ออ้าย” และ “พ่อพรหม” สองแกนนำกลุ่มที่อาศัยอยู่ในบ้านสบแวน อำเภอเชียงคำ มา
นานกว่า 40 ปี พวกเขาแสดงความเป็นสมาชิกในชุมชนผ่านการมีญาติพี่น้องที่เป็นไทลื้อ-ไทยวน เนื่อง
ด้วยหมู่บ้านสบแวนนี้ก่อตั้งโดยไทลื้อ-ไทยวนจากฝั่งเมืองคอบ (ประสิทธิ์และคณะ 2558) หรือกรณี
“ลุงบุญมี” สมาชิกในเขตอำเภอภูซาง ผู้พิการชาข้างขวาจากงานก่อสร้างเมื่อ 10 ปีที่แล้ว เล่าถึงการเป็น
สมาชิกในชุมชนว่า

“ก็ไม่ต้องมีการปรับตัวอะไร ญาติพี่น้องกันทั้งหมด ตอนทำประชามทำบัตรหัว
เลข 0 ทางอำเภอถามคนในหมู่บ้านว่า เป็นคนในชุมชนจริงไหม ไม่เป็นพิษเป็นภัย ทำ
ประโยชน์ให้กับชุมชน ทุกคนก็ยอมรับ ยกมือให้”

ผู้วิจัยยังพบว่า มีหลายกรณีเช่นกรณี “ลุงบุญมี” โดยเฉพาะกรณีสมาชิกที่ถือครองบัตร
ประจำตัวบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน (บัตรหัวเลข 0) สามารถผ่านการ ‘ทำประชาม’ ในการ
ยอมรับให้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การทำประชามนับได้ว่าเป็นข้อพิสูจน์ว่าได้รับการยอมรับให้เป็น
ส่วนหนึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง ด้วยหลักการทำประชามคือ แม้มีสมาชิกในชุมชนเพียง 1 คน ที่ไม่
เห็นด้วย ประเด็นที่เสนอจะถูกยกเลิกไป จากกรณีตัวอย่างดังกล่าวจะเห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลจะมุ่งเน้นการมี
ความผูกพันในเรื่องเครือญาติหรือความเป็นชาติพันธุ์ว่าเป็นส่วนสำคัญในการยอมรับให้เป็นสมาชิก
ในชุมชนท้องถิ่น แต่กระนั้น ผู้วิจัยพบว่า บางชุมชนท้องถิ่นไม่ได้นิยามความเป็นชาติพันธุ์ในลักษณะ

ที่ตายตัวเป็นแก่นสาร หากแต่มองความเป็นชาติพันธุ์อย่างยืดหยุ่นตามสถานการณ์¹ ดังเช่นกรณี “อ้ายแก้ว” สมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ในเขตอำเภอเชียงคำ ที่ถือกำเนิดและมีวัฒนธรรมมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในฝั่งเมืองคอบ ประเทศลาว แต่สามารถกลมกลืนกับวัฒนธรรมชุมชนคนเมี่ยนที่ตนและครอบครัวเข้ามาอาศัยอยู่กินได้เสมือนหนึ่งญาติพี่น้อง ซึ่งนับว่าเป็นการผ่านเงื่อนไขการยอมรับการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนด้านเครือญาติได้เช่นกัน

“...ผมรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของหมู่บ้าน เพราะผมโตที่นี่ เข้าโรงเรียนกับเด็กคนเมี่ยน มีเพื่อนเป็นคนเมี่ยน...ฟังพูดภาษาเมี่ยนได้ 90 เปอร์เซ็นต์...รู้วัฒนธรรมของพวกเขา...อย่างเวลาเขาจะเชิญแขกมางาน จะให้บุหรี 2 มวน หรือฮอลล์ 2 เม็ด ต้องชวนด้วยตนเองด้วย ถึงจะมาร่วมงาน”

“สจ.วีรพล” ยังแสดงทัศนะเพิ่มเติมว่าเงื่อนไขเรื่องศีลธรรมและความสามารถ สะท้อนถึงการเป็นสมาชิกในชุมชนท้องถิ่นในประเด็นการมี ‘สิทธิและหน้าที่’ ต่อชุมชน ดังกรณีตัวอย่างในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งกล้วย อำเภอภูซาง มีการจัดตั้งหรือปรับปรุงหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้าง ‘สิทธิหน้าที่’ ให้กับชาวบ้าน อาทิเช่น ศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน กองทุนสวัสดิการชุมชน กองทุนหมู่บ้าน (หรือกองทุนเงินล้าน จากรัฐบาล) ธนาคารข้าว และกลุ่มอื่นๆ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มญาติกลุ่มศิษย์เก่า กลุ่มตามอาชีพ กลุ่มเหล่านี้ก่อตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือส่งเสริมให้แก่สมาชิกในเรื่องต่างๆ ในขณะที่เดียวกันพยายามบูรณาการให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิก เพื่อให้ทุกคนตระหนักว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มและของชุมชน ทุกคนเป็นเจ้าของปัญหา เป็นเจ้าของกิจกรรมที่ร่วมทำ

เสียงของ “อ้ายปู่ด” สมาชิกในเขตอำเภอภูซาง แสดงถึงทัศนะการมีสิทธิหน้าที่ต่อชุมชนว่า เมื่อทำหน้าที่ดีแล้วจะได้รับสิทธิตามมาเอง

“ขามมีการมีงานที่บ้านก็ไปช่วยเหลือ เอามือเอแรงกันเหมือนคนอื่นๆ ชุมชนเราถือว่าไม่มีการแบ่งแยกตามบัตรในการเข้าถึงสิทธิต่างๆ นอกจากทางการกำหนดจริงๆ ว่าต้องมีสัญชาติไทย...[เช่น] เรื่องกองทุนหมู่บ้าน ธนาคารหมู่บ้าน สวัสดิการสุขภาพ กลุ่มฌาปนกิจ ก็เข้าได้ ไม่แตกต่างกัน...เรื่องรับของแจก การซ่อมแซม เงินสงเคราะห์ช่วยเหลือ

¹ ดังตัวอย่างเช่นกรณี “ลื้อเชียงคำ” ในช่วงสงครามเย็นที่สามารถเป็นได้ทั้ง คนลื้อ คนขวน (คนเมือง) คนไทย ในบริบทที่เห็นว่าเป็นประโยชน์และไม่เป็นอันตรายกับตนเอง (Moerman 1965)

ต่างๆ ก็ได้รับเหมือนกับชาวบ้านคนอื่นๆ...การให้ผู้ใหญ่บ้านเช่นใบรับรอง ยามต้องไปติดต่อกับภาครัฐ ก็เช่นให้”

เช่นเดียวกับสมาชิกเขตอำเภอเชียงคำ กรณี “พ่ออ้าย” อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านสบแวน ที่แสดงความเป็นส่วนหนึ่งต่อชุมชนท้องถิ่นผ่านการมีบทบาทหน้าที่หลายประการ อาทิเช่น 1) คณะกรรมการหมู่บ้าน ทำหน้าที่ช่วยผู้ใหญ่บ้านดูแลลูกบ้าน 2) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ออกเยี่ยมผู้ป่วย ผู้สูงอายุ ให้คำแนะนำเรื่องสุขภาพกับชาวบ้าน และ 3) อาสาสมัครตำรวจบ้าน (สตบ.) ดูแลความสงบเรียบร้อยของหมู่บ้าน โดยเฉพาะช่วงที่มีเทศกาลงานต่างๆ ขณะที่ “พ่อพรหม” ประธานกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” เป็นสมาชิกในชุมชนบ้านสบแวนมาว่า 40 ปี จนมีตำแหน่งเป็น ‘ประชาคมหมู่บ้านสบแวน’ ทำหน้าที่เป็นตัวแทนคณะกรรมการขององค์การบริหารส่วนตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ มีหน้าที่พิจารณาเรื่องการเปิดของประมุล การเลือกโครงการที่จะทำในชุมชน และตรวจสอบงานกับงบประมาณ ซึ่งถือเป็นตำแหน่งสำหรับผู้อาวุโสและมีความรู้ที่ชาวบ้านนับหน้าถือตา

นอกจากนี้ การยอมรับการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนท้องถิ่นไม่ได้จำกัดเพียงการมีบทบาทหน้าที่ในระดับชุมชนเท่านั้น หากแต่การมีบทบาทหน้าที่ต่อองค์กรหรือหน่วยในระดับจังหวัดหรือระดับประเทศสามารถเป็นอีกปัจจัยเสริมให้คนในชุมชนยอมรับมากขึ้น เช่น กรณี “แม่แสง” ผู้ที่ทำงานด้านสังคมสงเคราะห์มากกว่า 10 ปี ในนามคริสตจักร โดยปี พ.ศ. 2544 – 2549 เป็นประธานกลุ่มสตรีสหกิจคริสเตียนแห่งประเทศไทย (เขตพะเยา) ทำหน้าที่ออกพื้นที่สงเคราะห์สตรีผู้มีรายได้น้อย ส่งเสริมอาชีพ ปัจจุบันยังเป็นคณะกรรมการเขตภาคเหนือ ทำงานร่วมกับเครือข่ายต่างชาติ

“...ทำงานตั้งแต่เข้าเป็นคริสเตียน ทำเกี่ยวกับกลุ่มสตรี เป็นครูสอนเด็ก อ่านพระคัมภีร์ สอนการร้องเพลง และกิจกรรมอื่นๆ...ออกพื้นที่สงเคราะห์คนยากไร้ เน้นเด็กและสตรี...การทำงานให้โบสถ์ ก็ทำให้เป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง...ในหมู่บ้านก็ไม่มี การกีดกันอะไร เป็นที่รู้จัก ชาวบ้านยอมรับเราที่ทำงานเกี่ยวกับสตรี ...เป็นกรรมการให้สหกรณ์ในหมู่บ้านด้วย...ในหมู่บ้านมีกองทุนหลายอย่าง เช่น สวัสดิการ ออมทรัพย์ ออมแม่บ้าน สหกรณ์ลำไย ก็เข้าได้ทุกกลุ่ม...เวลามีการสงเคราะห์ เช่น เจอพายุ ก็ได้รับสิทธิ สิทธิจะตามบ้านเลขที่บ้าน”

การเป็นสมาชิกในชุมชนท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ย่อมมีความสำคัญต่อ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” อย่างยิ่ง เมื่อความไร้สัญชาติของพวกเขาทำให้ไม่สามารถพึ่งพาชุมชนหรือสังคมอื่นได้ โดย “สจ.วีรพล” ที่มีประสบการณ์ทำงานด้านการปกครองท้องถิ่นมากกว่า 10 ปี ได้สนับสนุนความสำคัญดังกล่าว

ดังตัวอย่างกรณีการทำงานของชุมชนท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่อยู่กับชีวิตประจำวันของชาวบ้านมากที่สุด

“อบต. ที่ดีต้องมองผลประโยชน์ชุมชนเป็นหลัก มากกว่ายึดข้อกฎหมายหรือระเบียบของรัฐ...ผู้นำชุมชนสามารถหาวิธีช่วยเหลือ [ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ] ได้ กองทุนต่างๆ ที่ผู้นำมีอำนาจสูงสุด สามารถให้สิทธิต่างๆ ได้ในฐานะที่พวกเขาเป็นสมาชิกของชุมชน โดยพิจารณาจากคุณสมบัติเรื่องเครือข่าย ศีลธรรมและความสามารถ โดยเฉพาะเรื่องศีลธรรมการประพฤติตัว จะมีผลต่อการพิจารณาว่าสมควรได้รับการช่วยเหลือหรือไม่”

นอกจากนี้ “ศจ.วีรพล” ให้ทัศนะว่า บรรดาชาวบ้านในฐานะที่เป็นเจ้าของชุมชนร่วมกันย่อมสามารถช่วยเหลือเพื่อนสมาชิกผู้ที่ยังไม่มีสิทธิตามกฎหมาย เช่น กรณีผู้ไร้สัญชาติไม่สามารถซื้อที่ดินได้ อาจแก้ไขโดยการซื้อที่ดินซึ่งไม่มีโฉนด แต่การครอบครอง ทำกินและอาศัยอยู่ คือการแสดงความเป็นเจ้าของที่ดินในชุมชนต่างรับรู้และยอมรับ หรือกรณีการทำประชาคม เป็นกลไกของชุมชนท้องถิ่นในการพิจารณาเรื่องต่างๆ จะมีคณะกรรมการพิจารณา (ผู้อาวุโสในชุมชน) เปรียบเป็นการทำประชาคมในระดับชุมชนตามจารีตที่ทุกคนมีสิทธิได้รับการพิจารณาเท่าเทียมกัน แม้จะไร้สัญชาติก็ตาม ในแง่นี้ ชุมชนท้องถิ่นจึงเปรียบเสมือน ‘รัฐบาลขนาดย่อม’ ที่มีองค์การบริหารส่วนตำบล หรือกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเปรียบเป็นรัฐบาลท้องถิ่นทำหน้าที่ปกครองดูแลสมาชิกของชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” กับรัฐบาลขนาดย่อมจึงเป็นความสัมพันธ์ที่เกื้อหนุนกัน ต่างมีสิทธิและหน้าที่ต่อกันโดยไม่มีเงื่อนไขเรื่องสัญชาติเป็นอุปสรรค แต่มีเงื่อนไขทั้ง 3 ประการดังกล่าวเป็นข้อพิจารณา

กล่าวโดยสรุป แม้สมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ยังมิได้เป็นผู้มีสัญชาติไทยก็ตาม แต่สามารถเป็นสมาชิกในชุมชนท้องถิ่นที่พวกเขาอาศัยอยู่ได้เป็นอย่างดี หากเพียงปฏิบัติตามเงื่อนไขการมีเครือข่ายร่วมกัน การมีศีลธรรมและความสามารถหรือสถานะทางสังคม ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นต่อประเด็นนี้ 2 ประการ

ประการแรก ชุมชนท้องถิ่นที่สมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” อาศัยอยู่กึ่งดังกล่าวดำรงอยู่บนพื้นฐานของเรื่องอุดมการณ์อำนาจ คือความคิดเรื่องผีปู่ย่า ผีเสือบ้าน ผีเมือง อันเชื่อมโยงคนในชุมชนด้วยความเป็นเครือญาติหรือการถือผีเดียวกัน นอกจากนี้ชาวบ้านหรือคนในชุมชนยังต้องสืบทอดอุดมการณ์ ภูมิปัญญาหรือความรู้ อาทิเช่น กิจกรรม ประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันและจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรซึ่งกันและกัน ซึ่งนับว่ามีความเชื่อมโยงกับชุมชนในสังคมของชาวล้านนาตามที่ อานันท์ ได้เสนอไว้ข้างต้น (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2544: 52-58)

ประการต่อมา การยอมรับให้เป็นหนึ่งในชุมชนท้องถิ่นลักษณะนี้เชื่อมโยงกับแนวคิด “ความเป็นพลเมือง” เมื่อพิจารณาแนวคิด ในฐานะที่เป็นรูปธรรมของ “ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง” (belonging) ซึ่งกันและกันระหว่าง บุคคลคนหรือกลุ่มคนกับสถานที่ เรื่องราว ปรากฏการณ์หรือชุมชนหนึ่งๆ (Yuval-Davis 2011: 10-21) โดยในกรณีชุมชนท้องถิ่นที่สมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ได้อาศัยอยู่ กิณนี้ให้ความสำคัญกับการรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มากกว่าที่จะพิจารณาจากการเป็นสมาชิกของรัฐตามกฎหมาย Nina Yuval-Davis เสนอการวิเคราะห์เพื่อทำให้เห็นระดับของ ‘ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง’ หรือ belonging จาก 3 มุมมอง *มุมมองแรก* ‘ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง’ เกิดขึ้นจากสถานะทางสังคมดังเช่น สถานะทางเพศ (เพศสภาพ) เชื้อชาติ ชนชั้นทางเศรษฐกิจหรือสังคม หรือชนชาติ ตัวอย่างเช่น คนขาวกับคนดำ เพศหญิงกับเพศชาย ซึ่งการเป็นส่วนหนึ่งตามสถานะทางสังคมดังกล่าว นี้มิใช่เพียงมีความแตกต่างกันเท่านั้น หากแต่ยังตั้งอยู่บนความสัมพันธ์เชิงอำนาจอันหลือมล้ำไม่เท่าเทียมกันด้วย

มุมมองที่สอง การสร้างตัวตน อารมณ์ความผูกพัน หรือการสร้างอัตลักษณ์ ซึ่งเป็นการบอกเล่าว่าตนเองเป็นใครและไม่ใช่ใคร รวมทั้งเรื่องเล่าที่เชื่อมโยงตนเองเข้ากับเรื่องเล่าของกลุ่มเพื่อก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน อัตลักษณ์ดังกล่าวมีผลต่อ ‘ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง’ (หรือไม่เป็นส่วนหนึ่ง) กับพื้นที่ ชุมชน เหตุการณ์ต่างๆ และ*มุมมองที่สาม* ‘ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง’ ยังมีความเชื่อมโยงกับประเด็นทางศีลธรรมและคุณค่าทางการเมือง เช่น ความสามัคคี ความจงรักภักดี หากผู้ใดมีศีลธรรมย่อมสามารถเป็นส่วนหนึ่งได้ ขณะที่ผู้ไม่มีศีลธรรมย่อมถูกกีดกันออกไป (Yuval-Davis 2011: 12-18)

‘ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง’ ทั้ง 3 มุมมอง มีความสอดคล้องกับเงื่อนไขการเป็นสมาชิกในชุมชนท้องถิ่นดังที่เสนอข้างต้น โดยเงื่อนไขเรื่องเครือญาติหรือชาติพันธุ์สอดคล้องกับมุมมองการสร้างอัตลักษณ์เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นกลุ่มเดียวกัน ขณะที่ปัจจัยเรื่องศีลธรรมได้เสนอตรงกันว่า ศีลธรรมเป็นเงื่อนไขกำหนดการเป็นส่วนหนึ่งหรือไม่เป็นส่วนหนึ่ง และในเงื่อนไขความสามารถหรือฐานะทางสังคม มีส่วนที่สัมพันธ์กับมุมมองเรื่องสถานะทางสังคมในประเด็นที่ว่า ตำแหน่งทางสังคมเป็นสิ่งกำหนดบทบาทหน้าที่ต่อชุมชนอันจะเป็นส่วนสำคัญในการพิจารณาว่าเป็นส่วนหนึ่งในชุมชนหรือไม่ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังมีข้อสังเกตว่า กรณี “อ้ายแก้ว” ที่สามารถปรับตัวเข้ากับอัตลักษณ์วัฒนธรรมใหม่ (วัฒนธรรมเมียน) ได้ กับกรณี “แม่แสง” ที่ปฏิบัติหน้าที่หรือมีบทบาทอันนอกเหนือไปจากหน้าที่ในชุมชน (การมีบทบาทในองค์กรคริสต์ศาสนาระดับประเทศ) เป็น 2 กรณีที่สะท้อนให้เห็นว่า เงื่อนไขการเป็นส่วนหนึ่งกับชุมชนมิได้เกิดขึ้นจากสิ่งที่เป็นจารีตของชุมชนที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา หากแต่ในระดับปัจเจกหรือสมาชิกแต่ละคนสามารถปฏิบัติตนจนบรรลุเงื่อนไขการยอมรับจากชุมชนได้เช่นกัน

ภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” กับชุมชนท้องถิ่นที่พวกเขาอาศัยอยู่ กิณ ได้ปรากฏให้เห็นว่า “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างไม่ลำบากมาก

นักท่อมกลางสภาวะไร้สัญชาติและไร้สิทธิเหมือนผู้มีสัญชาติไทยคนอื่นๆ ผ่านปฏิบัติการตามเงื่อนไขที่ชุมชนได้กำหนดและมีปฏิบัติการสืบเนื่องกันมา

4.2 “ชุมชนไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” : ปฏิบัติการการเป็นพลเมืองไทยของผู้ไร้สัญชาติไทย

เมื่อความเป็นส่วนหนึ่งในชุมชนท้องถิ่น “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ยังไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพท่ามกลางบริบทที่ทุกคนจำเป็นต้องสัมพันธ์กับสังคมและรัฐชาติมากขึ้น จึงนำไปสู่การที่สมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” รวมกลุ่มและร่วมกระบวนการเรียกร้องการเป็นส่วนหนึ่งกับชุมชนรัฐชาติหรือความเป็นพลเมืองไทยในทางกฎหมาย ซึ่งการศึกษาทำความเข้าใจในกระบวนการเรียกร้องความเป็นพลเมืองไทยของกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ผ่านกรอบแนวคิด “ชุมชนปฏิบัติ” ได้ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการต่างๆ ที่พวกเขาได้กระทำหรือปฏิบัติร่วมกันจนเกิดเป็นพื้นที่หรือชุมชนลักษณะหนึ่งขึ้นมา ได้เสริมสร้างศักยภาพของสมาชิกให้มีพลังในการต่อสู้เรียกร้องเรื่องสัญชาติ และสามารถเผชิญกับปัญหาในสถานะที่ไร้สิทธิ ไร้สัญชาติได้ สะท้อนให้เห็นว่า ภายใต้ปฏิบัติการต่างๆ ในการสร้างชุมชนของพวกเขาสะท้อนถึงแนวคิด “ความเป็นพลเมือง” ในหลากหลายรูปแบบ

4.2.1 ร่วมทุกข์ร้อน : การก่อเกิดไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ

หากย้อนไปที่จุดเริ่มต้นของการเกิดกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” จะพบว่ากลุ่มได้ก่อเกิดจากการร่วมทุกข์ร้อนของไทลื้อและไทยวนกลุ่มหนึ่งที่มีทั้งปัญหาและความปรารถนาาร่วมกัน ทั้งปัญหาและความปรารถนาาร่วมกันนั้นนับเป็นองค์ประกอบสำคัญของการสร้างชุมชนตามแนวคิด “ชุมชนปฏิบัติ”

ความยากลำบากจากการเป็นคนไร้สัญชาติของสมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ประกอบด้วย 3 เรื่องหลักดังกล่าวในบทที่ผ่านมา คือเรื่อง ‘ปากท้อง’ ดังเช่น ข้อจำกัดในการเดินทางออกไปทำงานต่างจังหวัด โอกาสในการครอบครองที่ดินทำกิน ประการต่อมาคือเรื่อง ‘สวัสดิการ’ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพขั้นพื้นฐาน ดังเช่น สิทธิในการรับการอุดหนุนจากภาครัฐ การเข้าถึงการรักษาพยาบาล โอกาสในด้านการศึกษา และประการสุดท้ายเรื่องเกี่ยวกับ ‘ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์’ ที่ไม่ประสงค์การดูหมิ่นดูแคลนจากผู้อื่นและสังคม ความยากลำบากดังกล่าวนี้ทำให้กลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” คือกลุ่มคนที่มีทุกข์จากการไร้สัญชาติร่วมกัน ดังนั้นการได้มาซึ่ง ‘สัญชาติไทย’ ย่อมเป็นหนทางสำคัญในการพ้นทุกข์

ความทุกข์ที่อยู่ในใจและสร้างความลำบากในการดำรงชีวิตได้นำพาให้คนกลุ่มนี้มารวมตัวกัน โดยริเริ่มจากกลุ่มคนที่อยู่ในเขตอำเภอเชียงคำและอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา โดย “พ่อพรหม” “พ่อฮ้าย” แกนนำคนสำคัญของกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” เล่าถึงเรื่องราวเริ่มต้นในการรวมตัวกันว่า ในขณะนั้น (พ.ศ.2547) มีชาวบ้านประมาณ 1,000 คน ต่างมีปัญหาเรื่องสถานะบุคคลมานานแล้ว ทุก

คนมีความยากลำบากจากการไม่มีสัญชาติไทย เมื่อมีข่าวความคิดตั้งกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ญาติพี่น้องเพื่อนฝูงต่างกระจายส่งต่อข่าวคราว จากพื้นที่เชียงคำ-ภูซาง ไปสู่อำเภอและจังหวัดใกล้เคียง กอปรกับประโยชน์ที่ “พ่อบุญเลื่อน” รองประธานกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” กล่าวไว้ว่า “เพราะเหตุศาสนาสว่าง จากรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ.2540 ที่ทำให้พวกเราเห็นว่า ประชาชนธรรมดาที่มีสิทธิ ที่จะให้ทางราชการเข้ามาแก้ไขปัญหาให้ชาวบ้านโดยตรง” กลายเป็นประกายความคิดริเริ่มในการตระหนักว่า ปัญหาของตนเองสามารถแสดงให้สังคมกว้างรับรู้และร่วมกันแก้ปัญหาได้ ดังเช่นการเข้ามาเป็นที่ปรึกษาของ “องค์กรสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยา” องค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่จังหวัดพะเยานับเป็นตัวอย่างการรับรู้ของสังคม ได้ชัดเจน และยังนำไปสู่การที่องค์กรสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยาได้เชิญนักวิชาการด้านสิทธิมนุษยชนและนักกฎหมายเข้ามาร่วมให้คำปรึกษาจนมีพัฒนาการและก่อตั้งเป็นกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ในที่สุด

กระนั้นก็ดี แม้กลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” จะก่อตั้งเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ.2555 โดยคำแนะนำของเจ้าหน้าที่รัฐที่ทำงานด้านทะเบียนราษฎร แต่กิจกรรมที่เป็นการรวมตัวกันอย่างจริงจังในปี พ.ศ. 2556 ดังเช่น กิจกรรม ‘เวทีวางแผนงาน โครงการไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ’ ณ คริสตจักรประจำหมู่บ้านสบแวน อำเภอเชียงคำ ซึ่งผู้วิจัยได้ทบทวนจากข้อมูลเอกสาร ภาพถ่ายและการสัมภาษณ์แกนนำกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการพบว่า ในเวทีนี้มีนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นเข้าร่วมรับฟังปัญหา เช่นเดียวกับการมีนักวิชาการและนักพัฒนาเอกชนผู้ทำงานในประเด็นเรื่องสถานะบุคคลร่วมกับรัฐที่เข้ามาให้คำแนะนำในกระบวนการทำงานของกลุ่ม ผลสรุปของการร่วมกิจกรรมในเวทีนี้คือ มีการวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ มีการวางโครงสร้างคนทำงานและที่ปรึกษา กำหนดประเด็นการทำงานที่มุ่งหมาย 4 ประเด็นสำคัญคือ 1) การสำรวจและจัดทำผังเครือญาติ 2) การอบรมให้ความรู้เรื่องกฎหมายเกี่ยวกับสัญชาติ 3) สร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน (ชาวบ้านผู้มีปัญหาเรื่องสัญชาติ) กับรัฐ 4) การแสดงพลังให้ชุมชนและสังคมตระหนักถึงปัญหาของกลุ่มผ่านงานด้านสังคมและวัฒนธรรม

เมื่อพิจารณาผ่านองค์ประกอบของแนวคิด “ชุมชนปฏิบัติ” ผู้วิจัยเห็นว่า ความทุกข์ร้อนที่มีร่วมกันของผู้ไร้สัญชาติไทยและปรารภในสัญชาติไทยเช่นเดียวกัน ย่อมหมายถึง “โดเมน” หรือหัวข้อปัญหาและความปรารถนาาร่วมกันของสมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” จนเกิดการรวมตัวเป็นกลุ่มขึ้นมา อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่ายังมีหน่วยสังคมการเมืองอื่นดังเช่น องค์กรพัฒนาเอกชน นักการเมือง และนักวิชาการ รวมไปถึงฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐด้านทะเบียนราษฎร เข้ามามีส่วนสำคัญในการก่อตั้งและดำเนินงานของกลุ่ม และต่างย่อมมีความมุ่งหมายต่อ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ที่แตกต่างกันไป อาทิเช่น องค์กรพัฒนาเอกชนต้องการพลังมวลชนเพื่อแสดงให้รัฐและสังคมเห็นปัญหาของชาวบ้านที่เกิดขึ้น (การแสดงออกของพลังมวลชนย่อมเป็นผลงานขององค์กรเองด้วยเช่นกัน) ขณะที่นักการเมืองอาจต้องการเข้ามาบำบัดทุกข์ให้ชาวบ้านเพื่อรักษาฐานเสียงสนับสนุนให้กับตนเองและ

สังกัด ฉะนั้น ‘ปัญหาเรื่องสัญชาติ’ จึงกลายเป็น “โดเมน” หรือหัวข้อปัญหาของทั้งสมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” องค์กรพัฒนาเอกชน นักการเมือง นักวิชาการและเจ้าหน้าที่รัฐร่วมกัน ทว่าความปรารถนาของแต่ละฝ่ายมิได้มุ่งหมายในเรื่องสัญชาติเพียงอย่างเดียว ดังเช่น ฝ่ายนักการเมืองที่ต้องการฐานเสียงสนับสนุน และฝ่ายวิชาการที่ต้องการใช้อำนาจความรู้ทางวิชาการเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนสังคม

4.2.2 ร่วมเรียนรู้ : ปฏิบัติการนิยามความเป็นพลเมืองไทย

เมื่อปัญหาและความปรารถนาาร่วมกันของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” คือเรื่อง ‘สัญชาติ’ ซึ่งเป็นประเด็นว่าด้วยเรื่องความเป็นพลเมือง ดังนั้น การที่จะนำไปสู่แนวทางการทำงาน หรือทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อมุ่งหมายการเรียกร้องความเป็นพลเมืองไทย จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจนิยามความเป็นพลเมือง ซึ่งข้อมูลสนามแสดงให้เห็นว่า “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ได้ร่วมเรียนรู้ประเด็นเกี่ยวกับ “ความเป็นพลเมือง” 3 เรื่องด้วยกันคือ ความเป็นพลเมืองกับการมีสัญชาติ การตีความนิยาม “คนไทย” ในตัวบทกฎหมาย และสิทธิการเป็นพลเมืองไทยจากการทำหน้าที่

ความเป็นพลเมืองกับการมีสัญชาติ

ผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์สมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” จำนวนหนึ่งในประเด็นมุมมองต่อนิยาม ‘ความเป็นพลเมือง’ และ ‘การมีสัญชาติ’ ซึ่งสมาชิกแต่ละคนให้ข้อมูลไปในทิศทางเดียวกันด้วยเหตุเพราะได้ร่วมเรียนรู้ในประเด็นดังกล่าวมาจากกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” และการมีพื้นฐานและอยู่ในบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองไม่ต่างกันนัก

สมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” โดยส่วนใหญ่จะเข้าใจ ‘ความเป็นพลเมือง’ ว่าเป็นการเป็นสมาชิกกับหน่วยทางสังคมการเมืองหนึ่งๆ บางคนกล่าวถึง ความเป็นพลเมืองในฐานะการเป็นสมาชิกของรัฐ ขณะที่บางเสียงพูดถึงการเป็นสมาชิกของกลุ่ม ชุมชนหรือองค์กร ดังตัวอย่างทัศนะของสมาชิกนาม “ลุงบุญมี” ผู้มีอาชีพการจากงานก่อสร้าง นิยามความเป็นพลเมืองว่า “คือการเป็นคนที่นี่ ชาติไหน เช่น พลเมืองไทย พลเมืองลาว พลเมืองพม่า” ในขณะที่ “พ่อยอด” มองความเป็นพลเมืองอย่างเรียบง่ายว่า “พลเมืองก็เป็นคนธรรมดาสามัญนั่นแหละ เราไม่ใช่เจ้าใหญ่นายโต” ในขณะที่ “แม่แสง” พยายามมองว่าความเป็นพลเมืองมีหลายระดับ “ความเป็นพลเมือง อยู่ที่ตัวเรา ว่าเราจะทำตัวอย่างไร คือการทำตัวให้สังคม ชุมชน องค์กรที่เราสังกัดยอมรับ นั่นก็ถือว่าเราเป็น พลเมือง แล้ว” ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ในระดับสมาชิกเข้าใจและเรียนรู้ความเป็นพลเมืองว่า คือการเป็นสมาชิกหน่วยทางสังคมการเมืองหนึ่งๆ โดยมีได้เข้าใจอย่างค้ำแคบว่าเป็นการเป็นสมาชิกของรัฐชาติเพียงเท่านั้น

ขณะที่สมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” โดยส่วนใหญ่จะเข้าใจนิยาม ‘การมีสัญชาติ’ ที่ยึดโยงกับเรื่องกฎหมายหรือการมีบัตรประจำตัวประชาชน อาทิเช่น ผู้ที่จะได้สัญชาติไทยต้องเกิดในดินแดนของประเทศไทยหรือผู้ที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยสามารถยื่นขอแปลงสัญชาติกับทางการ อย่างไรก็ตามสมาชิกในระดับแกนนำกลุ่มได้ให้ทัศนะต่อนิยามคำว่าสัญชาติไทยอย่างมีความสัมพันธ์กับเรื่องความรู้สึกผูกพันและการเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ ดังเช่นคำกล่าวของ “อ้ายอิน”

“... ‘สัญชาติ’ มันมีความหมายที่เข้มข้นกว่า พลเมือง [ที่เป็นเรื่องของสมาชิกหน่วยทางสังคมการเมือง] มันเกี่ยวกับเรื่องเชื้อชาติกับความเป็นชาติ ไม่ใช่เรื่องบัตรประชาชนตามกฎหมายอย่างเดียว เช่น พูดถึงคนญี่ปุ่น กับ สัญชาติญี่ปุ่น คำว่า สัญชาติญี่ปุ่นมันจะเข้มข้นกว่า เห็นความเป็นชาติญี่ปุ่นที่เด็ดเดี่ยว กล่าวหาญ ส่วนสัญชาติไทย ก็คือ เชื้อชาติไทย ความรักในหลวง มันมีความซาบซึ้งในแผ่นดิน...สัญชาติ จะเป็นสิ่งที่ทำให้คนในชาติร่วมมือกัน สามัคคีกัน พัฒนาชาติให้เจริญ”

กล่าวโดยสรุปแล้ว สมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ต่างเรียนรู้ประเด็นนิยามความเป็นพลเมืองอย่างไม่แตกต่างกันนัก โดยมีแนวโน้มที่จะเข้าใจนิยามความเป็นพลเมืองในแง่ที่เป็นสมาชิกกับหน่วยทางสังคมการเมืองหนึ่งๆ ขณะที่การเรียนรู้ในประเด็นการมีสัญชาตินั้นมี 2 ระดับ คือในระดับที่มองสัญชาติเป็นประเด็นด้านกฎหมาย ขณะที่อีกระดับพยายามเชื่อมโยงเรื่องสัญชาติกับเรื่องความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง (belonging) ของรัฐชาติหรือสถาบันหลักของรัฐดังเช่นสถาบัน ‘ชาติ ศาสน์ กษัตริย์’ หนึ่งของรัฐไทย ในแง่นี้การมีสัญชาติจึงเป็นเรื่องของความรู้สึก เป็นเรื่องของจิตใจ หรือเรื่องความจงรักภักดีที่มีความลึกซึ้งกว่าการเป็นสมาชิกของหน่วยทางสังคมการเมืองทั่วไป

“เราก็คือคนไทย” : ร่วมเรียนรู้และตีความ “คนไทย” ในบทนิยามคนไทยพลัดถิ่น

เมื่อพิจารณา “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ในระดับกลุ่ม ผู้วิจัยพบว่า มีประเด็นที่พวกเขาพยายามเชื่อมโยงกับรัฐไทยอย่างเจาะจงตรงประเด็นตามเงื่อนไขที่รัฐต้องการ ประเด็นดังกล่าวเกี่ยวกับการอธิบายว่า “เราก็คือคนไทย” ซึ่งนับได้ว่าเป็นหัวข้อใหญ่ที่สมาชิกทุกคนได้เรียนรู้และเข้าใจร่วมกัน

จากเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับนิยาม “คนไทยพลัดถิ่น” ทั้งในพระราชบัญญัติสัญชาติและประกาศของกระทรวงมหาดไทย² ซึ่งเป็นกฎหมายลูกที่ใช้ประกอบการให้สัญชาติ มีการกล่าวถึง 3 ประเด็นหลัก คือ 1) เนื้อหาด้านเอกสาร หลักฐานการแสดงตน เช่น การทำผังเครือญาติที่แสดงความเชื่อมโยง

² หมายถึงพระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 5) พ.ศ.2555 และประกาศของกระทรวงมหาดไทย เรื่อง คำขอพิสูจน์การเป็นคนไทยพลัดถิ่น ใบรับและหนังสือรับรองความเป็นไทยพลัดถิ่น สามารถดูรายละเอียดในภาคผนวก

ว่ามีเครือญาติเป็นคนเชื้อสายไทย 2) การแสดงออกถึงการเป็นพลเมืองที่ดีตามแบบที่รัฐต้องการ เช่น เงื่อนไขเรื่องความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ และ เลื่อมใสการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยใน 2 ประเด็นแรก ผู้วิจัยเห็นว่าสมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ทุกคนได้เรียนรู้จากคำแนะนำขององค์กรสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยา และพยายามแสดงออกให้ประจักษ์ในกิจกรรมต่างๆ ของพวกเขา และ 3) การพิสูจน์ความเชื่อมโยงกับรัฐไทยในด้านเชื้อชาติหรือชาติพันธุ์ และดินแดนที่รัฐไทยเคยครอบครอง ดังเช่นนิยาม ‘คนไทยพลัดถิ่น’ คือ “ผู้ซึ่งมีเชื้อสายไทยที่ต้องกลายเป็นคนในบังคับของประเทศอื่น โดยเหตุอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงอาณาเขตของราชอาณาจักรไทยในอดีต” หรือ “มีรูปร่างลักษณะและวิถีชีวิตเหมือนคนไทย และสามารถฟังและพูดภาษาไทยเข้าใจ”

ผู้วิจัยเห็นว่าข้อสุดท้ายนี้เป็นประเด็นที่ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ให้ความสำคัญที่จะเรียนรู้และตีความเพื่อจะนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับการเรียกร้องความเป็นพลเมืองไทย โดยจากการสัมภาษณ์แกนนำกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ได้ให้ข้อมูลว่า “พวกเราก็มีวิถีชีวิต วัฒนธรรม ที่เหมือนกับคนไทยคนหนึ่ง” และมีความเชื่อมโยงกับ ‘คนไทย’ 4 ด้านด้วยกัน คือ 1) ด้านการใช้ภาษาไทย-ไทยวน 2) ด้านการแต่งกาย ลายผ้าทอ 3) ด้านพุทธศาสนา เช่น ศิลปะของโบสถ์วิหาร พระพุทธรูป และ 4) ด้านพิธีกรรมความเชื่อ เช่น การเลี้ยงผี พิธีเรียกขวัญ ซึ่งเห็นได้ว่า “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” พยายามกล่าวถึงอัตลักษณ์วัฒนธรรมความเป็นคนไทลื้อและไทยวนอย่างเชื่อมโยงกับการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมล้านนา (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2544: 52-58) ซึ่งจะนำไปสู่ความเชื่อมโยงกับการเป็น ‘คนไทย’ ด้วยเหตุเพราะพื้นที่ในเขตภาคเหนือของประเทศไทยมีกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อและไทยวนเป็นประชากรส่วนใหญ่และรัฐไทยยอมรับเป็นพลเมืองไทยทางกฎหมายแล้ว โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในเขตอำเภอเชียงคำที่พยายามยกฐานะตัวเองให้เป็นศูนย์กลางของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อทั้งในระดับชาติและข้ามชาติ (ณกานต์ อนุกุลวรรณะ 2552) และในการเชื่อมโยงกับการเป็น ‘คนไทย’ ดังกล่าว “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ยังได้ร่วมมือกับเครือข่ายฝ่ายนักวิชาการศึกษาค้นคว้าจัดทำเป็นรายงานการวิจัยชื่อ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ : ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์และพรมแดนรัฐชาติ” (ประสิทธิ์ ลิปิธิชาและคณะ 2558) เสนอว่า พวกเขาเป็น “คนไทยในอดีต” ซึ่งมีเนื้อหาโดยสังเขป 3 ส่วนสรุปได้ดังนี้

ส่วนแรก เสนอให้เห็นถึงบริบททางประวัติศาสตร์การเมืองอันเป็นผลพวงต่อการอพยพและตั้งถิ่นฐานของไทลื้อและไทยวนบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงตอนบนหรือเรียกว่า ‘เขตวัฒนธรรมไทลื้อ-ไทยวน’ ที่มีการอพยพเคลื่อนย้ายในลักษณะ ‘น้ำซึมบ่อทราย’ อย่างต่อเนื่องผ่านบริบทต่างๆ ทั้งก่อนและหลังการเกิดขึ้นของรัฐชาติ แสดงให้เห็นว่าไทลื้อและไทยวนฝั่งเมืองคอบ กับไทลื้อและไทยวนฝั่งเมืองเชียงคำ-เมืองน่านมีความสัมพันธ์กันผ่านกระบวนการทางเครือญาติ การติดต่อค้าขายและการแสวงหาที่ทำกิน มิได้เคลื่อนย้ายเพียงเพราะเหตุภัยสงครามหรือการหลบหนีข้ามแดนดังที่รัฐไทยเข้าใจ

ส่วนที่สอง เสนอให้เห็นว่า พื้นที่และผู้คนบริเวณเมืองคอบ เมืองเชียงฮ่อน รวมถึงเมืองต่างๆ ในแขวงไซยะบูลีในปัจจุบันเคยเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทย 2 ครั้งด้วยกัน ครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 5 คือเป็นส่วนหนึ่งของเขตที่เรียกว่า ‘บริเวณน่านเหนือ’ มณฑลพายัพ และครั้งที่สองสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ที่ประเทศไทยเคยครอบครองดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงและจัดตั้งพื้นที่นั้นเป็นจังหวัดล้านช้าง บริบททางการเมืองการปกครองดังกล่าวทำให้ไทลื้อและไทยวนที่อยู่ทั้งบริเวณน่านเหนือและจังหวัดล้านช้าง กลายเป็นพลเมืองไทยในช่วงเวลานั้น

ส่วนที่สาม กล่าวถึงร่องรอยที่ร้อยรัดอัตลักษณ์วัฒนธรรมของลื้อเมืองคอบ-เชียงฮ่อนกับลื้อเชียงคำ-เมืองน่าน ผ่านประเด็นเรื่อง ‘พิธีกรรมการเลี้ยงผีเมือง’ ที่แสดงให้เห็นว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อและไทยวนทั้งในเมืองน่าน เมืองเชียงคำและเมืองคอบ-เชียงฮ่อน ยังนับถือผีเมืององค์เดียวกันและมีพิธีกรรมสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน (แม้ในฝั่งลาวจะถูกยกเลิกมากกว่า 10 ปีแล้ว แต่ผู้อาวุโสยังสามารถบอกเล่าในประเด็นนี้ได้)

กล่าวโดยสรุป เนื้อหาทั้ง 3 ส่วนที่แสดงให้เห็นว่าสมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” (และบรรพบุรุษของพวกเขา) มีความเชื่อมโยงกับรัฐไทยทั้งเรื่องดินแดนที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงเส้นเขตแดนรัฐชาติ และเชื่อมโยงกับรัฐไทยทางวัฒนธรรมผ่านการเสนอว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมวัฒนธรรมล้านนาที่รัฐไทยให้การยอมรับเป็นส่วนหนึ่งของชาติ ประเด็นดังกล่าวเป็นหนึ่งในหัวข้อสำคัญที่ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ได้เรียนรู้ร่วมกันและเพื่อที่จะบอกกับผู้อื่นว่า “เราก็คือคนไทย” เช่นกัน

สิทธิการเป็นพลเมืองไทยจากการทำหน้าที่

หัวข้อที่ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ร่วมกันเรียนรู้อีกประการคือ ความเป็นพลเมืองมีความเชื่อมโยงกับการตระหนักรู้เรื่อง “สิทธิหน้าที่” อย่างแนบแน่น ซึ่งในประเด็นนี้มีองค์กรสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยาเป็นผู้ให้คำปรึกษาและให้ความรู้ โดยนายสุริยาวุธ สร้อยสวิง หรือ “หัวหน้าช้าง” พยายามอธิบายต่อสมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ทุกครั้งในการประชุมกลุ่มว่า ภายใต้หลักสิทธิมนุษยชน ทุกคนมีสิทธิขั้นพื้นฐาน (ในทรัพย์สิน ร่างกายและการอยู่อาศัย) เช่นเดียวกับสิทธิในการเรียกร้องสัญชาติไทยที่กฎหมายได้เปิดช่องทางให้ยื่นข้อเสนอ อย่างไรก็ตาม “หัวหน้าช้าง” กล่าวเพิ่มเติมว่า การจะได้มาซึ่งสิทธิขั้นพื้นฐานต้องตระหนักในหน้าที่เสียก่อน ดังนั้นการจะเรียกร้องความเป็นพลเมืองในรัฐไทยย่อมต้องทำหน้าที่ต่อสังคมและประเทศชาติ อาทิเช่น การทำคุณประโยชน์ต่อสาธารณะ การเสียภาษี และการเคารพกฎหมาย

จากคำอธิบายของ “หัวหน้าช้าง” ผู้วิจัยพบว่าสมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” เรียนรู้และเข้าใจประเด็นนี้ได้ดี ดังเช่น “พ่ออ้าย” ให้นิยามความเป็นพลเมืองว่าเป็นเรื่องของสิทธิและหน้าที่ เช่นเมื่อยามป่วยไข้หรือเข้าสู่วัยชรา พลเมืองมีสิทธิได้รับการดูแลรักษาหรือรับเบี้ยยังชีพจากรัฐ เพราะทุก

คนเสียภาษีให้กับรัฐ ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ต้องทำ หรือเสี่ยงจาก “อายอิน” อธิบายถึงนิยามความเป็นพลเมืองอย่างสัมพันธ์กับประเด็นเรื่องสิทธิหน้าที่ว่า

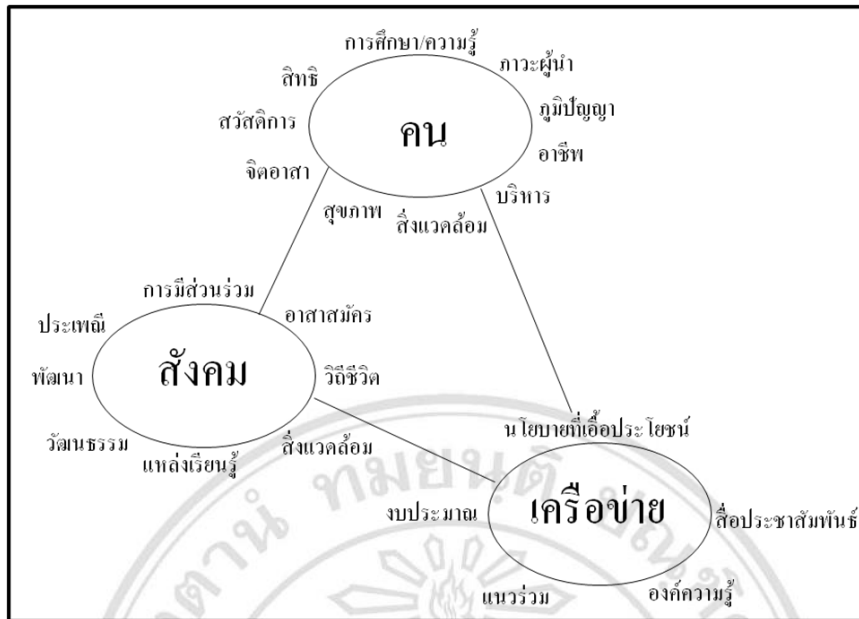
“พลเมือง หมายถึงการแสดงออกถึงหน้าที่ ตั้งแต่ระดับครอบครัว เช่น ลูกก็มีหน้าที่ต้องเรียน... ในชุมชน เราก็ต้องร่วมการร่วมงาน ช่วยชุมชน ไปจนถึงระดับประเทศ ...ส่วนการได้สัญชาติไทย มันเป็นผลของการรู้เรื่องสิทธิกับหน้าที่แล้ว”

ในความเห็นของผู้วิจัย หัวข้อที่ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ร่วมกันเรียนรู้ว่าความเป็นพลเมืองเกิดขึ้นจากการตระหนักรู้ในเรื่องสิทธิและหน้าที่นั้น สามารถสะท้อนถึงความหมายของคำว่า “ความเป็นพลเมือง” ในทางรัฐศาสตร์ที่อธิบายว่า สมาชิกชุมชนทางการเมืองย่อมมีทั้งสิทธิและภาระหน้าที่ต่อรัฐ เช่น สิทธิในการมีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย ออกกฎหมายต่างๆ และหน้าที่ในการเสียภาษี ป้องกันประเทศ และประการสำคัญคือ พลเมือง ย่อมเป็นผู้ที่รู้จักวิธีการเป็นผู้ปกครอง ขณะเดียวกันก็รู้จักการเป็นผู้ถูกปกครอง (ชนสวร์ 2548: 4-6) นอกจากนี้ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” พยายามมุ่งเน้นในเรื่องการตระหนักในหน้าที่อันพึงมีต่อสังคมและประเทศชาติ ซึ่งจะนำไปสู่การที่คนกลุ่มนี้เรียนรู้ในการพัฒนาศักยภาพตนเอง

กล่าวโดยสรุป ความรู้ความเข้าใจในประเด็นที่เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองที่ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ได้ร่วมเรียนรู้ผ่านทั้งประเด็นว่าด้วยเรื่องกรณีสัญชาติ เรื่องการตีความ “คนไทย” ในนิยามของตัวบทกฎหมาย และการตระหนักในเรื่องสิทธิหน้าที่ ตลอดจนเรื่องการพัฒนาศักยภาพตนเอง ประเด็นเหล่านี้นับเป็นความพยายามของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ในการค้นหาแนวทางหรือวิธีการสำหรับการแสดงออกทำกิจกรรมเคลื่อนไหวภายใต้สิ่งที่พวกเขาเรียกว่า “ปฏิบัติการเป็นพลเมืองไทยทางสังคมและวัฒนธรรม” เพื่อเรียกร้องความเป็นพลเมืองไทย

4.2.3 ร่วมลงแรง : ปฏิบัติการการเป็นพลเมืองไทยทางสังคมและวัฒนธรรม

กระบวนการทำงานของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ที่สำคัญอีกประการคือ การกระทำหรือกิจกรรมต่างๆ ภายใต้แนวคิดที่พวกเขาเรียกว่าการ “ปฏิบัติการการเป็นพลเมืองไทยทางสังคมและวัฒนธรรม” โดยเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ 3 ส่วนสำคัญคือ คน สังคม และเครือข่าย ซึ่งต่างเกี่ยวข้องกับประเด็นต่างๆ ดังภาพประกอบที่แสดงในเอกสาร “ข้อมูลและแผนพัฒนากลุ่มไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ดังนี้

ภาพที่ 4.1 แผนผังแสดงแผนการดำเนินงานและกิจกรรมของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ”

จากข้อมูลสนามและเอกสารที่กล่าวถึงกิจกรรมต่างๆ ของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ผู้วิจัยจะอธิบายปฏิบัติการการเป็นพลเมืองไทยของคนกลุ่มนี้ ผ่าน 2 ประเด็นด้วยกันคือ *ประเด็นแรก* ปฏิบัติการเป็นพลเมืองไทย และ *ประเด็นที่สอง* การสร้างเครือข่ายทางสังคมและการเมือง

ปฏิบัติการเป็นพลเมืองไทย : คน สังคม และวัฒนธรรม

ในเอกสาร “แผนพัฒนากลุ่มไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” (คณะทำงานกลุ่มไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ 2557) ระบุเป้าหมาย (ความมุ่งหวังในเบื้องต้น) คือการเป็นกลุ่มคนที่มีคุณภาพ มีศักยภาพ เป็นคนที่มีคุณค่าต่อสังคมและเป็นคนไทยสมบูรณ์แบบและ *วิสัยทัศน์* (ความมุ่งหวังในระยะยาว) คือเป็นกลุ่มที่มีคุณภาพ ศักยภาพ มีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศไทยในทุกๆ ด้าน และมีสิทธิเสมอภาคเท่าเทียมกับคนไทยทุกประการ นอกจากนี้ เอกสารดังกล่าวยังได้ระบุถึงกิจกรรมและแผนการทำงานของกลุ่มที่มีมากกว่า 60 รายการ หลายรายการได้ลงมือทำกิจกรรมไปแล้ว ซึ่งต่างล้วนเกี่ยวข้องกับประเด็นการพัฒนาศักยภาพตนเอง การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม และทำนุบำรุงสถาบันหลักของชาติ ผู้วิจัยได้เสนอกิจกรรมบางส่วนผ่านรูปภาพพร้อมคำอธิบาย ดังนี้

ก) กิจกรรมด้านพัฒนาศักยภาพสมาชิก

ในกิจกรรมด้านพัฒนาศักยภาพของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” จะเริ่มต้นทำตั้งแต่ในระดับครัวเรือน แล้วเลื่อนไปถึงระดับกลุ่ม ก่อนที่จะเชื่อมโยงกับระดับสังคมประเทศชาติ โดยเป็นกิจกรรม

ที่สอดคล้องกับหัวข้อที่พวกเขาได้เรียนรู้ในเรื่องสิทธิจากการทำหน้าที่ในประเด็นที่ว่า การจะทำหน้าที่ต่อผู้อื่นได้อย่างสมบูรณ์ย่อมเริ่มจากการพัฒนาศักยภาพตนเองเสียก่อน ดังเช่น กิจกรรมอบรมให้ความรู้ด้านกฎหมายและสิทธิ กิจกรรมสอนหนังสือ กิจกรรมอบรมครอบครัวเข้มแข็ง การอบรมและฝึกอาชีพ กิจกรรมปฏิบัติธรรม โครงการสมุดพศความดี เป็นต้น

ภาพที่ 4.2 กิจกรรมพัฒนาอบรมผู้นำ และกิจกรรมส่งเสริมอาชีพ

ข) กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม

กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคมและประเทศชาติ นับเป็นกิจกรรมหลักที่กลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” จัดทำดำเนินการอยู่เสมอเมื่อมีโอกาส กิจกรรมจะครอบคลุม 3 ด้านคือ สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม อาทิเช่น กิจกรรมปลูกป่าลดโลกร้อน กิจกรรมปลูกผักปลอดสารพิษ การอบรมความรู้เรื่องการค้ามนุษย์ จัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ไทยพลัดถิ่น กิจกรรมผ้าป่าพันธุ์พืช งานมหกรรมวัฒนธรรมชนเผ่า หรือจัดงานประเพณีสงกรานต์

ลิขสิทธิ์ © by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาพที่ 4.3 กิจกรรมปลูกป่า และกิจกรรมทอดผ้าป่าพันธุ์พืช

กิจกรรมด้านสังคมนับเป็นกิจกรรมที่สืบเนื่องจากการพัฒนาศักยภาพของสมาชิก ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า หลายกิจกรรมที่ “กลุ่มไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” แสดงออกมีความสัมพันธ์กับการเป็นพลเมืองที่ดีและเป็นประโยชน์ต่อ ‘สังคม’ ในระดับต่างๆ หลากหลาย เช่น ชุมชนท้องถิ่น สังคมระดับอำเภอ สังคมของชาติ ตลอดจนสังคมเหนือรัฐชาติ (เช่น กิจกรรมอบรมความเข้าใจในประเด็นการค้ามนุษย์) ข้อสังเกตประการนี้ทำให้เห็นว่า “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ใต้นิยามความเป็นพลเมืองที่กว้างขวางไปกว่าเรื่องการเป็นสมาชิกของรัฐในทางกฎหมาย ทว่าพยายามนิยามความเป็นพลเมืองอย่างเชื่อมโยงกับการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมหรือชุมชนในหลายระดับ (Yuval-Davis 2011: 69-71)

ค) กิจกรรมทำนุบำรุงสถาบันศาสนาและกษัตริย์

กล่าวโดยส่วนใหญ่แล้ว “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” จะจัดกิจกรรมด้านนี้ในวันสำคัญทางศาสนา และวันสำคัญของสถาบันกษัตริย์เสมอ ดังเช่น กิจกรรมทอดผ้าป่าสามัคคี วัดป่าแสงธรรม อำเภอภูซาง กิจกรรมเวียนเทียนวันอาสาฬหบูชา วัดป่าแสงธรรม กิจกรรมวันแม่แห่งชาติ มีการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ รวมทั้งกิจกรรมวันพ่อแห่งชาติ หรือกิจกรรมตามโอกาสพิเศษ เช่น การไปถวายพระพรในหลวง ๑๐ โรงพยาบาลศิริราช เป็นต้น ในกิจกรรมดังกล่าว “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” มักสอดแทรกเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทลื้อและไทยวนสอดแทรกไปในงานเสมอ

ภาพที่ 4.4 กิจกรรมถวายพระพรในหลวง และกิจกรรมเวียนเทียนวันวิสาขบูชา

การที่ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” พยายามสอดแทรกอัตลักษณ์วัฒนธรรมไทลื้อ-ไทวนเข้าไปในกิจกรรมทำนุบำรุงสถาบันศาสนาและพระมหากษัตริย์นั้น สะท้อนให้เห็นว่าพวกเขาต้องการให้ ‘ความเป็นไทลื้อและไทวน’ เป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์วัฒนธรรมแห่งชาติไทย เฉกเช่นที่ลื้อเชียงคำหรือลื้อเมืองน่านสามารถเป็นส่วนหนึ่งได้สำเร็จ (ณกานต์ อนุกุลวรรชกะ 2556; สมเจตน์ วิมลเกษม 2535)

ปฏิบัติการเป็นพลเมืองไทยของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ทั้ง 3 ด้านดังกล่าวข้างต้น ล้วนแสดงออกเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยในฐานะ ‘พลเมืองที่ดี’ ดังที่รัฐต้องการ พวกเขาเริ่มต้นแสดงออกตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลที่มีการพัฒนาศักยภาพให้มีความใส่ใจกายพร้อม มีจิตอาสา ตระหนักในหน้าที่ต่อสังคมประเทศชาติ จากนั้นจึงมีกิจกรรมเพื่อสังคมด้านต่างๆ เช่น สิ่งแวดล้อม ครอบครัวยุวมชน สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น นอกเหนือจากนี้แล้ว “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ยังพยายามสอดแทรกความจงรักภักดีต่อสถาบันหลักของชาติ ดังเช่น สถาบันศาสนาและพระมหากษัตริย์ในกิจกรรมต่างๆ หรือจัดกิจกรรมขึ้นโดยตรงในวันสำคัญทางราชการ ทั้งหมดล้วนเป็นการแสดงออกถึงการเป็นพลเมืองไทยตามความหมายที่รัฐระบุในกฎหมายเกี่ยวกับสัญชาติหรือนโยบายอันมีต่อสมาชิกของรัฐ เช่น พลเมืองคือผู้ที่เป็นกำลังของชาติบ้านเมือง (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร 2555) หรือการมีวิถีชีวิต วัฒนธรรมเหมือนคนไทยและมีความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ ตามที่กฎกระทรวงมหาดไทยระบุไว้

การเป็น ‘พลเมืองที่ดี’ ของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” เป็นปฏิบัติการที่สามารถเปรียบเทียบกับกรณี “ไทยพลัดถิ่นภาคใต้” กลุ่มคนผู้เรียกร้องสัญชาติในลักษณะเดียวกันจนประสบผลสำเร็จ ซึ่งมีการแสดงออกภายใต้วิถีคิดที่ว่า

“แม้ไม่ถูกนับเพื่อรับผิดชอบโดยรัฐไทย แต่ไทยพลัดถิ่น (ภาคใต้) ก็ถือเป็นส่วน
หนึ่งและเข้าร่วมในกิจกรรมทางสังคม การเมือง วัฒนธรรมของสังคมไทยเสมอมา เพื่อ
แสดงออกและยืนยันสิทธิและการเป็นพลเมืองทางสังคมของกลุ่มตน”

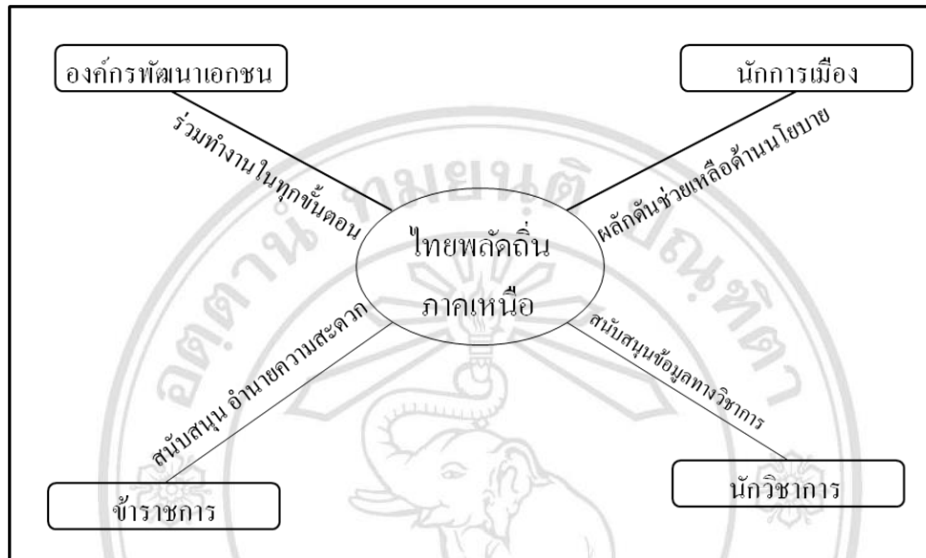
(จิรวุฒิ เสนาคำ 2550: 62)

“ไทยพลัดถิ่นภาคใต้” กำเนิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างผู้ประสบปัญหาไร้สัญชาติกับองค์กร
พัฒนาเอกชนในพื้นที่ (เขตจังหวัดระนอง ชุมพร และประจวบคีรีขันธ์) ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2540 เริ่ม
เคลื่อนไหวโดยการรวมตัวกันสร้างเครือข่ายผ่านการรวมกลุ่มออมทรัพย์ และสร้างตัวตนให้เป็นกลุ่ม
คนที่มีคุณภาพ เช่น มีการให้ความรู้ด้านกฎหมายว่าด้วยเรื่องสิทธิ การฝึกอบรมผู้นำ การเข้าร่วมเวที
สาธารณะทั้งในประเด็นด้านสังคมและการเมือง และประการสำคัญคือการแสดงออกถึงการเป็น
พลเมืองในทางสังคมการเมืองของไทย อาทิเช่น การพัฒนาเมืองให้สะอาด น่าอยู่ มีกิจกรรมเกี่ยวกับ
การอนุรักษ์วัฒนธรรมของเมือง การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (เช่น เกษตรธรรมชาติ เกษตรอินทรีย์)
กิจกรรมช่วยเหลือผู้ประสบภัยสึนามิ การเข้าร่วมกลุ่ม และการร่วมขับเคลื่อนทางการเมืองในเวที
ระดับชาติ เช่น เวทีสมัชชาสังคมไทย เวทีเครือข่ายปฏิรูปสังคม เป็นต้น (จิรวุฒิ เสนาคำ 2550: 56-81)
กระบวนการทำงานของ “ไทยพลัดถิ่นภาคใต้” ดังกล่าวได้เป็นต้นแบบให้กับ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ”
เมื่อครั้งเริ่มก่อตั้งกลุ่มเมื่อปี พ.ศ.2555 เพราะที่ปรึกษากลุ่มเป็นผู้ที่ร่วมทำงานให้กับกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่น
ภาคใต้” ด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะกิจกรรมการแสดงออกถึงการเป็นพลเมืองทางสังคมการเมืองที่ “ไทย
พลัดถิ่นภาคเหนือ” นำมาเป็นกิจกรรมหลักในกระบวนการเรียกร้องความเป็นพลเมืองไทย ซึ่งสามารถ
เชื่อมโยงกับแนวคิด “ความเป็นพลเมืองทางสังคม” ในแง่ที่การกระทำเหล่านี้หมายถึงการอ้างสิทธิใน
การเป็นส่วนหนึ่งกับรัฐ โดยผ่านกระบวนการกลุ่ม การร่วมกันทำประโยชน์ต่อสังคมรัฐชาติ เน้นการ
อ้างสิทธิจากการปฏิบัติและการแสดงออก มากกว่ายอมรับตามกฎหมายกำหนด (Glick Schiller อ้าง
ใน จิรวุฒิ เสนาคำ 2550: 12)

ดังนั้น ‘ปฏิบัติการการเป็นพลเมืองไทยทางสังคมและวัฒนธรรม’ ของ “ไทยพลัดถิ่น
ภาคเหนือ” จึงหมายถึงการเป็น ‘พลเมืองดี’ ในทางสังคมและวัฒนธรรมตามที่รัฐ (ไทย) ต้องการ
เบื้องต้น ก่อนที่จะก้าวไปสู่การเป็นพลเมืองทางกฎหมายหรือการได้สัญชาติเฉกเช่นกรณี “ไทยพลัด
ถิ่นภาคใต้” กระนั้นก็ตาม ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ยังมีปฏิบัติการสร้างเครือข่าย
กับฝ่ายต่างๆ ที่เห็นว่าจะมีประโยชน์ต่อกระบวนการเรียกร้องของพวกเขา ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับ
บุคคล องค์กร ทั้งฝ่ายเอกชน ฝ่ายวิชาการ เจ้าหน้าที่รัฐและนักการเมืองท้องถิ่น ไปจนถึงเจ้าหน้าที่
ระดับชาติ ในความเห็นของผู้วิจัย การสร้างเครือข่ายดังกล่าวนี้ย่อมเป็นส่วนหนึ่งของ ‘ปฏิบัติการการ
เป็นพลเมืองไทยทางสังคมและวัฒนธรรม’ เช่นกัน

การสร้างเครือข่าย : กลยุทธ์เพื่อการเป็นพลเมืองไทยของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ”

ในกระบวนการเรียกร้องความเป็นพลเมืองไทย กลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” มีการสร้างเครือข่ายหรือพันธมิตรอย่างต่อเนื่อง โดยสร้างเครือข่ายตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและฝ่ายวิชาการ

ภาพที่ 4.5 แผนผังแสดงเครือข่ายของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ”

จากคำอธิบายของ “หัวหน้าข้าง” เครือข่ายที่สำคัญของกระบวนการเรียกร้องสัญชาติไทย ประกอบด้วย 5 ฝ่ายคือ

- 1) องค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งหมายถึงองค์กรสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยา ที่เป็นผู้ให้คำปรึกษา และร่วมกำหนดทิศทางการดำเนินงานต่างๆ เป็นหลัก รวมถึงองค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆ ที่ร่วมเคลื่อนไหวในประเด็นเกี่ยวกับสถานะบุคคลและสิทธิ
- 2) ฝ่ายข้าราชการ ดังเช่น ผู้ว่าราชการ ปลัดจังหวัด นายอำเภอ โดยในการทำกิจกรรมต่างๆ จำเป็นต้องให้ฝ่ายข้าราชการรับรู้ว่ามีปัญหาสัญชาติและกำลังดำเนินการตามช่องกฎหมายเกี่ยวกับสัญชาติ เพื่อให้ฝ่ายข้าราชการเข้าใจและให้การสนับสนุน อำนวยความสะดวก
- 3) ฝ่ายนักรการเมืองทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น นักรการเมืองระดับชาติจะมีส่วนช่วยในเรื่องการผลักดันข้อเรียกร้องเรื่องสัญชาติของกลุ่มในระดับนโยบายของรัฐ ขณะที่ นักรการเมืองระดับท้องถิ่น เช่น นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) และสมาชิกสภา

จังหวัด (สจ.) จะร่วมสนับสนุนการทำงานของกลุ่มด้านต่างๆ อาทิเช่น ด้านงบประมาณ การเชื่อมโยงกับชุมชนท้องถิ่น รวมถึงนักการเมืองระดับชาติหรือข้าราชการ

- 4) ฝ่ายนักวิชาการ เช่น อาจารย์ระดับมหาวิทยาลัยหรือนักกฎหมาย อันจะเป็นฝ่ายที่สนับสนุน ข้อมูลทางวิชาการสำหรับเป็นแนวทางในการเคลื่อนไหวเรียกร้อง
- 5) ตัวสมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” เองเป็นอีกหนึ่งของเครือข่ายเช่นกัน เพราะสมาชิกทุกคนคือส่วนสำคัญที่สุดในกระบวนการเรียกร้องสัญชาติ ทุกคนต้องเป็นศูนย์กลางในกระบวนการเรียกร้อง ต้องมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมของกระบวนการนี้

ในประเด็นการสร้างเครือข่าย ผู้วิจัยได้พบว่า “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” มุ่งเน้นในการสร้างเครือข่ายกับฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐและนักการเมืองเป็นสำคัญ ด้วยเหตุผลดังที่ “หัวหน้าข้าง” ให้ความ

“กลยุทธ์ของเราคือ การเข้าหานักการเมือง ข้าราชการระดับสูง เช่น นายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด เนื่องจากเป็นผู้ตัดสินใจเรื่องนโยบายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิสถานะของชาวบ้าน...นักการเมืองรับผิดชอบต่อชาวบ้านที่เป็นคะแนนเสียง ส่วนข้าราชการปกครองชาวบ้าน แต่ต้องรับนโยบายจากนักการเมืองที่เป็นฝ่ายบริหาร...นักการเมือง ชาวบ้านและข้าราชการเปรียบเป็น 3 เสาที่คานอำนาจกัน...นักการเมืองจะเป็นผู้เปิดประตู บอกข้าราชการให้พาชาวบ้านเข้าช่องสิทธิผลประโยชน์ต่างๆ ...ผู้ว่าราชการ นายอำเภอ เป็นคนที่ต้องอำนวยความสะดวกให้เรา”

การสร้างเครือข่ายกับข้าราชการและนักการเมืองของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง นักการเมืองและข้าราชการท้องถิ่นเข้าใจและสนับสนุนการทำงานของคนกลุ่มนี้เป็นอย่างดี ดังเช่นกรณี สภากองค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยามีการสนับสนุนงบประมาณในกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพและอาชีพ หรือแม้แต่ักการเมืองระดับชาติ เช่น อดีตรองประธานสภาผู้แทนราษฎรคนที่ 2 (ซึ่งเป็นอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขตจังหวัดพะเยา) ได้เข้าร่วมกิจกรรมประชุมใหญ่ (หรือการประชุมชนรอบ 3 เดือน) ของกลุ่มเพื่อให้คำปรึกษา รวมทั้งเชื่อมความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่รัฐระดับจังหวัด เช่น การจัดกิจกรรมรดน้ำคำหัวผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยา การเชิญรองผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยามาร่วมเป็นประธานในงานด้านวัฒนธรรมที่กลุ่มจัดขึ้น อีกทั้งยังมีความสัมพันธ์อันดีกับเจ้าหน้าที่ระดับอำเภอ เช่น การเชิญนายอำเภอเชียงคำร่วมรับประทานอาหารไทยสื่อ พบเจอพูดคุยกับชาวบ้าน เป็นต้น

กรณีเครือข่ายโดยเฉพาะกับฝ่ายนักการเมืองและฝ่ายข้าราชการนับเป็นส่วนสำคัญของการเรียกร้องความเป็นพลเมืองไทย ดังตัวอย่างที่ผู้วิจัยมีโอกาสเข้าไปสังเกตการณ์ในกรณีที่สมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” เขตอำเภอภูซางประมาณ 30 คน ร่วมกับองค์กรสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยาเข้าพบ

นายอำเภอภูซางและเจ้าหน้าที่ (ประกอบด้วย ปลัดฝ่ายทะเบียน ปลัดฝ่ายปกครองและเจ้าหน้าที่ฝ่ายทะเบียน) นายอำเภอที่เพิ่งย้ายมารับตำแหน่งวันแรก ผู้ซึ่งมีความสัมพันธ์อันดีกับนักการเมืองระดับจังหวัดที่ให้การสนับสนุนกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” เป็นอย่างดี ได้ต้อนรับชาวบ้านและเปิดห้องประชุมใหญ่ของอำเภอสำหรับการรับฟังปัญหา โดยองค์กรสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยาได้รายงานปัญหาว่า “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” คือกลุ่มคนที่กำลังจะยื่นเรื่องขอสัญชาติไทย ทางกลุ่มจะต้องมีการตรวจสอบสถานะของสมาชิกทุกคนให้ชัดเจน ซึ่งในขณะนั้นยังมีหลายคนที่ถูกจำหน่ายออกจากระบบทะเบียน จึงขอคำแนะนำและแนวทางการแก้ปัญหาจากทางอำเภอ ทางฝ่ายนายอำเภอชี้แจงว่า

“อันไหนทำได้ ก็จะทำเต็มที่ ถ้าซ้าก็จะช่วยเร่ง...อันไหนเป็นอำนาจนอกเหนือทางอำเภอ ก็ต้องอาศัยองค์กรช่วยประสาน...เรื่องสัญชาติ มีกฎหมายเยอะ หลายยุคหลายสมัย หลายๆ เรื่องต้องไปสิ้นสุดที่คณะรัฐมนตรี...อำเภอยินดีให้บริการ ไม่ต้องไปถึงจังหวัด”

กรณีตัวอย่างนี้ได้นำไปสู่การที่ทางอำเภอภูซาง (รวมทั้งอำเภอเชียงคำ) จะมึน โยบายทำการสำรวจผู้คนในเขตอำเภอของตนเองที่มีปัญหาสถานะบุคคลทั้งหมด ผู้ใดที่มีปัญหา เช่น ตกหล่น ขึ้นทะเบียนสถานะซ้ำซ้อน หรือถูกจำหน่ายออกจากระบบ จะถูกแก้ไข โดยจะมีองค์กรสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยาเป็นผู้ช่วยฝ่ายอำเภอในการสำรวจและคัดกรองเอกสาร และเมื่อขั้นตอนเรื่องสถานะทางทะเบียนเสร็จสิ้น จึงจะไปสู่กระบวนการยื่นข้อเสนอให้เจ้าหน้าที่รัฐส่วนกลางพิจารณาตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องว่า “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” มีสิทธิในการมีสัญชาติไทยหรือไม่ ซึ่งในขั้นตอนนี้ฝ่ายนักการเมืองจากมีบทบาทสำคัญในการผลักดันข้อเรียกร้อง ด้วยเหตุผลที่ “หัวหน้าซ้าง” กล่าวว่า

“เราต้องใช้ ‘กลไกทางการเมือง’ เวลาส่งให้คณะกรรมการกฤษฎีกา พิจารณา จะได้สะดวก ถ้าไปตามขั้นตอนมันช้า...จากคณะกรรมการกฤษฎีกา ก็ไปที่คณะกรรมการกระทรวงมหาดไทย บารมีของนักการเมืองช่วยได้”

กล่าวได้ว่า ทั้งการเข้าหานักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐระดับจังหวัดและอำเภอ เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียกร้องความเป็นพลเมืองไทยของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” โดยการช่วยเหลือเกื้อหนุนของเครือข่ายเสมือนเป็นการแผ้วถางปัญหาเพื่อให้เดินทางไปสู่เป้าหมายสะดวกง่ายขึ้น ลักษณะการพึ่งพาอาศัยผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าเช่นนี้สอดคล้องกับสิ่งที่ อकिन ริฟิพัฒนา (2547) ได้เสนอว่าระบบอุปถัมภ์ได้หยั่งรากลึกในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน บนพื้นฐานความเชื่อเรื่องบุญทำกรรมแต่ง และวาสนาบารมีของผู้มีอำนาจมากกว่า ดังเช่นกรณี ‘ลูกพี่กับลูกน้อง’ ที่ลูกพี่จะให้การดูแลคุ้มครองลูกน้อง ขณะที่ลูกน้องต้องแสดงความเคารพอ่อนน้อมตอบแทนบุญคุณ นอกจากนี้ผู้วิจัยเห็นว่า การ

สร้างเครือข่ายกับฝ่ายต่างๆ คือ ปฏิบัติการอันเป็นกลยุทธ์ของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ที่เป็นผู้ไร้อำนาจทางสังคมการเมืองจากการไม่มีสัญชาติ แต่กิจกรรมในการสร้างเครือข่ายร่วมกับฝ่ายต่างๆ นั้นพวกเขาพยายามหา ‘โอกาสและช่องทาง’ ในการหาผลประโยชน์สูงสุด (ซึ่งหมายถึงการได้สัญชาติ) ให้กับตนเองอยู่เสมอ (สุธาริน คุณผล 2550 และ สันต์ สุวัชรภักดิ์ 2552)

อย่างไรก็ตาม องค์การสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยาสะท้อนให้ผู้วิจัยเห็นอีกด้านของปฏิบัติการสร้างเครือข่ายว่า แม้จะประสบความสำเร็จในการสร้างเครือข่ายกับนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐระดับจังหวัดและอำเภอ แต่ในการสร้างเครือข่ายในระดับชาติ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ยังมีมีส่วนร่วมมากนัก มีเพียงการเข้าร่วมเครือข่ายภาคประชาชนกลุ่ม “P-move” หรือขบวนการประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม โดยสมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ระดับแกนนำได้ร่วมขับเคลื่อนการเรียกร้องสิทธิของเครือข่าย เช่น ปัญหาเรื่องที่ทำกินของชาวอีสาน ปัญหาเกษตรกรภาคเหนือ รวมถึงปัญหาเรื่องสถานะบุคคลของพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ นอกจากนี้ในการสร้างเครือข่ายด้านสื่อสารณะ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ได้ร่วมกิจกรรมกับสื่อสารณะในรายการ “นักข่าวพลเมือง” สถานี ThaiPBS สะท้อนปัญหาเกี่ยวกับการไร้สิทธิของผู้ไร้สัญชาติ ซึ่งเมื่อเทียบกับกรณี “ไทยพลัดถิ่นภาคใต้” ที่สามารถสร้างเครือข่ายตั้งแต่ระดับท้องถิ่น ไปถึงระดับชาติ และมีกิจกรรมการสร้างเครือข่ายต่างๆ มากมาย ดังเช่นงานจับน้ำชากับผู้ว่าราชการ เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชน เข้าร่วมเวที ‘ประชาชนกับความมั่นคงทางการเมือง’ เสนอปัญหาตนเองต่อหน่วยงานวุฒิสภา การเข้าร่วม 45 เครือข่ายภาคประชาชนทั่วประเทศ เพื่อการปฏิรูปสังคมและการเมือง และเข้าร่วมงาน ‘สมัชชาสังคมไทย’ เพื่อเสนอปัญหาตนเองต่อสื่อสารณะ ตลอดจนการเคลื่อนไหวด้านสื่อ ทั้งสื่อโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ (อาทิเช่น รายการ ‘ส่องโลก’ รายการ ‘คนค้นคน’ รายการ ‘สภาชาวบ้าน’) เพื่อสะท้อนปัญหาให้สังคมตระหนักในวงกว้าง และการจัดเวทีสื่อสารณะที่สะท้อนทั้งปัญหาเรื่องสัญชาติของตนเองหรือเชื่อมโยงกับปัญหาระดับสังคม เช่น สิทธิชุมชน และผู้ประสบภัยสึนามิ (ฐิรฐิติ เสนาคำ 2550: 58-72) ด้วยเหตุนี้ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” จึงตั้งเป้าหมายการทำงานในช่วงปลายปี พ.ศ. 2557 ตลอดจนใน พ.ศ.2558 ว่า จะพยายามที่จะสร้างเครือข่ายหรือ “หาเพื่อน” ในภาคประชาชนและการแสดงตัวตนผ่านสื่อสารณะ เพื่อการสร้างอำนาจต่อรองอันจะมีผลต่อการเรียกร้องความเป็นพลเมืองไทยต่อไป

ภาพที่ 4.6 “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ร่วมกิจกรรมบายศรีสู่ขวัญผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยา (ซ้าย) และ
รับฟังโอวาทจากนายอำเภอเชียงคำในการประชุมประจำเดือน (ขวา)

งานใหญ่ประจำปี : ปฏิบัติการร่วมลงแรงของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ”

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอบันทึกภาคสนามจากกิจกรรมหนึ่งของกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” เพื่อเป็นปรากฏการณ์ตัวอย่างที่สามารถสะท้อนกระบวนการ ‘ร่วมลงแรง’ ความเป็นพลเมืองของสมาชิก “พลัดถิ่นภาคเหนือ”

บันทึกสนาม : 22 เมษายน 2557, ที่องค์กรสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยา

ในวันนี้ “กลุ่มไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ร่วมกับองค์กรสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยา จัดกิจกรรมภายใต้ชื่อ งานสืบสานอัตลักษณ์และวิถีชีวิตชาติพันธุ์ไทยลื้อและไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ อันเป็นงานใหญ่ประจำปีของกลุ่มที่จัดมาเป็นปีที่ 2 แล้ว (ปีที่ผ่านมามีงานเกี่ยวกับผ้าป่าพันธุ์พืช) งานได้จัดขึ้นที่องค์กรสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยา หมู่บ้านฝายกวาง ตำบลฝายกวาง อำเภอเชียงคำ บริเวณลานหน้าองค์กรและลานกว้างใต้ต้นบัวหลวงใหญ่ กิ่งก้านใบทอดเงาร่มเย็นตรงลาน มีผู้ร่วมงานประมาณ 500 คน เป็นสมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ราว 300 คน พร้อมทั้งครอบครัวของพวกเขา และที่เหลือเป็นชาวบ้านที่อยู่บริเวณใกล้เคียง สมาชิกกระจายตัวเดินทั่วงาน แต่งตัวลำลอง ในขณะที่ผู้วิจัยแต่งตัวตามแบบลื้อศรีดอนชัย (ที่อยู่อำเภอเชียงของ) อยู่เพียงผู้เดียว จนรู้สึกขัดใจ

ในช่วงเช้าเป็นกิจกรรมที่ให้สมาชิกพบปะกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ต่างๆ อันได้แก่ โรงพยาบาลเชียงคำ สำนักงานรัฐสภาเชียงราย ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 13 จังหวัดพะเยาและมูลนิธิรักษ์ไทย ต่างเข้ามาร่วมจัดซุ้มออกงานให้บริการและความรู้

กับชาวบ้านซึ่ง “พีอีเอ็ม” (นางอชิรยา สร้อยสวิง) หนึ่งในคณะทำงานของกลุ่มให้สัมภาษณ์ พบปะกับหน่วยงานเหล่านั้นว่าเป็นการ ‘ชื้อบปึ่งบริการทางสังคม’

สำนักงานรัฐสภาเชียงราย หน่วยงานที่ขึ้นต่อสำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร มีหน้าที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานของรัฐบาลและการให้ความรู้เรื่องหน้าที่พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชน ซึ่งผู้ร่วมงานให้ความสนใจเป็นจำนวนมาก มีการตอบปัญหาเกี่ยวกับการทำงานของรัฐบาลเพื่อชิงรางวัล “พ่อหนานพรม” หนึ่งในสมาชิกตอบถูกในความเข้าใจเรื่องที่ว่ารัฐสภาคือฝ่ายนิติบัญญัติ นอกจากนี้ มีการแจกเอกสาร เช่น ‘สารแนะนำเกี่ยวกับรัฐบาล’ หรือ ‘พื้นฐานความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย’ และเจ้าหน้าที่ของสำนักงานรัฐสภาเชียงรายยังให้ความรู้เรื่อง ขั้นตอนการยื่นขอสัญชาติแก่สมาชิก มีสมาชิกหลายรายที่เข้าไปสอบถามกระบวนการขอสัญชาติอย่างใคร่รู้ สี่หน้ามีความหวัง เจ้าหน้าที่ก็ตอบอย่างใจเย็นตามขั้นตอนของกฎหมาย

อีกหนึ่งซุ่มที่ชาวบ้านให้ความสนใจคือ ซุ่มของโรงพยาบาลเชียงคำที่เข้ามาให้การตรวจสุขภาพฟรี และตรวจสอบสิทธิการรักษาพยาบาลของผู้ที่มีสถานะบุคคลต่างด้าว ซึ่งปัจจุบันรัฐบาลมีนโยบายให้สวัสดิการด้านสุขภาพแก่บุคคลต่างด้าว เพียงแต่ต้องเข้ารับบริการในพื้นที่หรืออำเภอที่ตนเองอาศัยอยู่เท่านั้น ในข้อนี้ เจ้าหน้าที่ฝ่ายประกันสังคมของโรงพยาบาลสะท้อนแก่ผู้วิจัยว่า ข้อจำกัดของการใช้บริการโรงพยาบาลนอกเขต ได้สร้างความลำบากแก่คนต่างด้าวพอสมควร เช่น ผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอเชียงคำ อำเภอภูซางและอำเภอจุน มักมีความจำเป็นต้องเดินทางข้ามอำเภอเป็นประจำ เมื่อเกิดเจ็บไข้นอกเขตอำเภอของตนก็ไม่สามารถใช้สิทธิรับบริการสุขภาพนอกเขตได้ อย่างไรก็ตาม เจ้าหน้าที่ประกันสังคมบอกว่า หลายครั้งทางโรงพยาบาลผ่อนปรนให้ใช้สิทธินอกเขตได้และไม่แจ้งอำเภอให้เกิดความยุ่งยากตามมา ในขณะที่สมาชิกหลายคนยินดีกับการทำงานของโรงพยาบาลที่ให้บริการเรื่องสุขภาพ และตรวจสอบเรื่องสิทธิการรักษาพยาบาล บางคนบอกว่า “เมื่อก่อนก็ไม่รู้ว่าคนต่างด้าวแบบพวกเรา จะมีสิทธิอะไรแบบนี้”

ในช่วงบ่าย ความขัดเงินของผู้วิจัยที่แต่งกายชุดไทลื้อเพียงคนเดียวได้มลายลงเมื่อสมาชิกทุกคนไปพร้อมหน้ากันที่สนามโรงเรียนประจำหมู่บ้านฝายกวาง ทุกคนแต่งกายในชุดไทลื้อ ผู้หญิงนุ่งซิ่น ไทลื้อหลากลวดลาย มีทั้งลายน้ำไหลแบบลื้อเชียงคำ หรือลายซิ่นลื้อจากฝิ่งประเทศลาว (เช่น ลายเกาะดอกจากเมืองคอบ) ส่วนผู้ชายโดยมากสวมเสื้อแบบล้านนาหรือเสื้อม่อฮ่อม งานในช่วงบ่ายคือการเดินขบวนแสดงออกถึงวัฒนธรรมไทลื้อ-ไทยวน โดยมี 7 ขบวนด้วยกันคือ 1.ขบวนตุงใจ (ธงชัยแบบภาคเหนือ) 2.ขบวนฟ้อน 3.ขบวนช่อฟ้า 4.ขบวนกลอง 5.ขบวนขับลื้อ 6.ขบวนพระพุทธรูป และ 7.ขบวนพันธุพืชท้องถิ่น ส่วนผู้ที่ไม่มีหน้าที่ในขบวนจะถือธงชาติและธงในหลวง (ธงประจำพระองค์ สีเหลือง) เดินออกจากสนามโรงเรียน ผ่านบ้านเรือนในชุมชน ชาวบ้านออกมาชมขบวนแห่คั้งคั้ง เสียงปี่จุ่มและขับลื้อไพเราะผ่านลำโพงใหญ่ ทุกคนสนุกสนานแม้อากาศจะร้อน

อบอ้าว มีชาวบ้านเปิดประตูบ้านยกน้ำเย็นมาให้ผู้เดินขบวนดับกระหาย สนทนาพาทีเป็นภาษาไทยลือ เช่นเดียวกับสมาชิกในขบวนต่างๆ ผู้วิจัยได้ยินพวกเขาสนทนาเป็นภาษาไทยลือซึ่งจะไม่ได้ยินในวาระโอกาสทั่วไปที่จะได้ยินพวกเขาคุยภาษาไทยวน (คำเมือง) ทำให้ตระหนักว่าในกลุ่มมีสมาชิกหลายคนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลือมากกว่าไทยวน

ขบวนแห่รอบหมู่บ้านประมาณ 1 ชั่วโมง วนกลับไปยังลานต้นบัวหลวง อันเป็นลานพิธีของงานที่สมาชิกร่วมมือกันจัดตั้งตกแต่งก่อน 1 วัน ส่วนใหญ่ใช้วัสดุไม้ไผ่ สิ่งโดดเด่นที่สุดคือ รูปในหลวงในพระอิริยาบถทรงงาน เหนือห้องท่งเขียว เม็ดเหงื่อผู้ศรัทธาบนพระพักตร์ แจกผู้มีเกียรติในงานนี้ประกอบด้วย รองผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยา ผู้เป็นประธานในพิธี พร้อมด้วยสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดพะเยา นายอำเภอเชียงคำ รองผู้กำกับสถานีตำรวจภูธรจังหวัดพะเยา นายกองตำรวจบริหารส่วนจังหวัดพะเยา และข้าราชการหน่วยอื่นๆ ในจังหวัดพะเยา เช่น เกษตรอำเภอ สาธารณสุขอำเภอ ผู้ว่าการการกีฬาจังหวัด

เมื่อขบวนเดินผ่านปะรำพิธีแล้ว หัวหน้าช่างชี้แจงจุดประสงค์ของงาน เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น และการแสดงออกของกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ในการร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและประเทศชาติ จากนั้นรองผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยา (พิธีกรเรียกว่า ‘รองเจ้าเมือง’) ประธานในพิธีขึ้นเวทีกล่าวเปิดงานท่ามกลางแสงแดดเจิดจ้าโดยไม่มีร่มกำบังแดด (รองผู้ว่าปฏิเสธไม่ให้ผู้จัดถือร่มบังแดดให้) รองเจ้าเมืองเริ่มต้นด้วยการชมว่า แม้งานนี้จะเป็นงานเล็กๆ แต่การแสดงถึงวัฒนธรรมก็เต็มไปด้วยจิตวิญญาณของชาติพันธุ์ไทยลือที่ยิ่งใหญ่ จากนั้น รองเจ้าเมืองพูดถึงประสบการณ์ที่เคยไปดินแดนสิบสองปันนาถึง 2 ครั้ง ในปีนี้เป็นครั้งที่ 2 ที่ไปเยี่ยมสิบสองปันนา พบว่าเปลี่ยนแปลงไปมาก ในเมืองมีคนจีนเป็นประชากรส่วนใหญ่ ประเทศจีนเองก็มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย แต่หากเทียบกับประเทศไทยแล้ว การ “ให้เกียรติ” กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยจะดีกว่าประเทศจีนมาก นอกจากนี้ รองเจ้าเมืองยังเล่าถึงแม่ค้าแคบหมูน้ำพริกหนุ่มที่ร่วมคณะไปเพื่อไปแสดงสินค้า ได้ใช้ “ภาษา” ที่มีความใกล้เคียงกับชาวไทยลือสิบสองปันนา สร้างโอกาสในการขายสินค้า รองเจ้าเมืองให้ความเห็นว่า “การมีภาษาเดียวกัน” คือทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถเปลี่ยนเป็นทุนทางเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องที่สำคัญเป็นอย่างมาก และในตอนท้ายของการกล่าวเปิดพิธีรองผู้ว่าราชการเชื่อมโยงกับประเทศชาติว่า

“เราเกิดเป็นคนไทย ก็เป็นคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย จงอย่าลืม ‘ชาติ’ และ ‘ความมั่นคงของแผ่นดิน’ เราต้องทดแทนบุญคุณของแผ่นดิน แค่เพียงทำตามหน้าที่ของตน หน้าที่พลเมืองที่ดี ประกอบสัมมาอาชีพ ไม่ทำผิดกฎหมาย บำรุงบ้านเมือง ทำให้ครอบครัวเข้มแข็ง ชุมชน อำเภอ จังหวัด และประเทศชาติก็จะเข้มแข็ง...ต้องรักและหวงแหนประเทศไว้

ชาติไม่ได้สร้างภายในวันเดียว ต้องยึดมั่นใน ชาติ ศาสน์ กษัตริย์และพระ
ราชินี”

ผู้ร่วมพิธีปรบมือให้กับสุนทรพจน์ที่มีเนื้อหาเริ่มต้นด้วยการชื่นชมและให้เกียรติ
กับคนกลุ่มน้อยในประเทศไทยแล้วสรุปปิดท้ายด้วยความสำคัญยิ่งใหญ่ของประเทศชาติ
จากนั้น มีการแสดงฟ้อนรำที่เป็นทิมของเยาวชนในชุมชน ฟ้อนเจิงจากสมาชิก
กลุ่ม และขับลือจากตัวแทนของสมาชิกกลุ่ม และมีพิธีรดน้ำคำห้วยแขกผู้มีเกียรติและผู้เฒ่า
ผู้แก่ที่เป็นสมาชิกของกลุ่ม (รวมทั้งหัวหน้าช่าง) ปิดท้ายด้วยการเล่นสาดน้ำและร้อง
สังสรรค์จากเหล่าเพื่อนสมาชิก บางคนขึ้นไปร้องเพลงบนเวที แขนงอย่าง “อ้ายอิน”
ร้องเพลงโปรด ‘ไทดำรำพัน’ มีเนื้อเพลงเริ่มต้นว่า “สิบห้าปี ที่ไต่เขา ห่างแดนดิน (เดิน
เข้าไป) ...จงเอ็นดู หมู่น้อย ที่พลอยพรากบ้าน ” แม้จังหวะเพลงนี้จะสนุกสนานแต่
สำเนียงเนื้อหาเจ้าความอาดูรเศร้าสร้อยในความรู้สึกของผู้วิจัย ขณะที่สมาชิกคนอื่นๆ
ร้องเพลงจังหวะชวนเต้นรำ ทุกคนแลดูยิ้มอย่างสดใสและภูมิใจต่อการร่วมทำกิจกรรม
ครั้งนี้ สมาชิกบางคนอาจยิ้มให้กับความหวังที่เริ่มเรื่องราวกับแสงของตะวันรอนๆ
อันร้อนหลายปลายเดือนเมษายน (บันทึกภาคสนามวันที่ 22 เมษายน พ.ศ.2557)

ภาพที่ 4.7 ภาพกิจกรรม งานสืบสานอัตลักษณ์และวิถีชีวิตชาติพันธุ์ไทยลื้อและไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ

ในทัศนะของผู้วิจัย กิจกรรมประจำปีนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามของกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่น
ภาคเหนือ” ในปฏิบัติการเป็นพลเมืองไทยจากข้อสังเกต 3 ประการคือ

ประการแรก สิ่งที่น่าทึ่งจากกิจกรรมนี้คือ การนำเสนออัตลักษณ์วัฒนธรรมไทยลื้อและ
ไทยวน ซึ่งนับได้ว่าเป็นการแสดงออกถึงความเป็นส่วนหนึ่งในวัฒนธรรมท้องถิ่นของภาคเหนือ
โดยเฉพาะอัตลักษณ์ความเป็นไทยลื้อคู่เคียงกับไทยลื้อเมืองเชียงคำผู้ที่มาตั้งรกรากในเขตแดนประเทศ

ไทยตั้งแต่สมัยยังไม่เกิดรัฐชาติ และสามารถปรับตัวเข้ากับการอยู่ในสถานที่แห่งใหม่อันหมายถึงรัฐไทยได้แล้ว (นิชธิมา บุญเฉลียว 2552: 152-153) ความมุ่งหมายของการแสดงออกนี้คือ มุ่งหวังให้รัฐไทยยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์วัฒนธรรมแห่งชาติ เฉกเช่นที่ยอมรับอัตลักษณ์วัฒนธรรมของลื้อเชียงคำ-เมืองน่าน

ประการต่อมา “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” มีความพยายามที่จะเชื่อมโยงตัวเองกับสถาบัน “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” กล่าวคือ ต่อสถาบันชาติ กลุ่มจะแสดงถึงการมีศักยภาพพร้อมที่จะทำประโยชน์ต่อประเทศชาติดังเช่นการที่สมาชิกกลุ่มร่วมรับฟังความรู้จากฝ่ายสำนักงานรัฐสภา ซึ่งให้เห็นว่าพวกเขาพร้อมเรียนรู้ที่จะเป็นพลเมืองดีในรัฐไทยที่ตระหนักใน ‘หน้าที่’ ต่อสังคมและประเทศชาติ ขณะเดียวกัน กิจกรรมการเข้ารับบริการด้านสวัสดิการและสุขภาพของบรรดาสมาชิกซึ่งเป็นผู้ไร้สัญชาติ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” มีความตระหนักถึงเรื่อง ‘สิทธิ’ อันพึงมีของตนด้วย สิ่งเหล่านี้ย่อมแสดงถึงความพร้อมในการเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติประการหนึ่ง ส่วนด้านการเชื่อมโยงต่อสถาบันศาสนา พวกเขาแสดงออกในขบวนแห่ที่มีการอัญเชิญพระพุทธรูป ผู้ร่วมขบวนถือธงประจำพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมี ‘ตุงใจ’ หรือธงชัยแบบวัฒนธรรมไทลื้อเพื่อบูชาพุทธศาสนา ในขณะที่ขบวนแห่มีธงประจำพระองค์ รวมถึงพระบรมฉายาลักษณ์ในหลวงบริเวณลานพิธี และการปราศรัยของ “หัวหน้าช่าง” ต่อความสำคัญของสถาบันกษัตริย์ ย่อมหมายถึงการเชื่อมโยงตนเองกับสถาบันกษัตริย์ด้วย

ประการสุดท้าย “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” พยายามสร้างเครือข่ายอันหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นกับภาครัฐอย่าง โรงพยาบาลเชียงคำ สำนักงานรัฐสภาเชียงราย ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 13 จังหวัดพะเยากับองค์กรพัฒนาเอกชน มูลนิธิรักไทย หรือแม้แต่กับชาวบ้าน ชาวอำเภอเชียงคำ และที่สำคัญคือการสร้างความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่รัฐฝ่ายปกครองและความมั่นคงระดับจังหวัด รวมถึงนักการเมืองระดับท้องถิ่นและระดับชาติ เพื่อที่จะเอื้อประโยชน์ต่อกระบวนการเรียกร้องความเป็นพลเมืองไทยของกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ได้ นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างความเชื่อมั่นในบรรดาสมาชิกกลุ่มว่า ปัญหาและความปรารถนาของตนมีหลายภาคส่วนที่ให้ความสนใจและยื่นมือมาช่วยเหลือ

ปรากฏการณ์ ‘งานสืบสานอัตลักษณ์และวิถีชีวิตชาติพันธุ์ไทยลื้อและไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ’ นับว่าสามารถอธิบายกระบวนการเรียกร้องความเป็นพลเมืองไทยของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ได้เป็นอย่างดี งานนี้สะท้อนให้เห็นว่า พวกเขาแสดงออกถึงการเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่รัฐยอมรับ และพยายามเป็นพลเมืองดีที่เป็นกำลังของชาติตามที่รัฐต้องการ อีกทั้งยังสามารถสร้างเครือข่ายเพื่อสร้างอำนาจ เอื้อประโยชน์ ต่อกระบวนการเรียกร้องของพวกเขา ตลอดเวลาการเก็บข้อมูลภาคสนามประมาณ 4 เดือน (เมษายนถึงกรกฎาคม พ.ศ.2557) ผู้วิจัยพบว่า การจัดงานหรือกิจกรรมต่างๆ ของพวกเขา มีการเชื่อมโยงตนเองกับสถาบันหลักของชาติในลักษณะนี้อยู่เสมอ ดังเช่นการเข้าร่วมงาน ‘สืบสานตำนานไทลื้อ’ ของชาวลื้ออำเภอเชียงคำ ซึ่งได้จัดมาเป็นปีที่ 15 เป็นที่ยอมรับ

ว่าเป็นงานด้านอัตลักษณ์วัฒนธรรมของชาวไทลื้อในระดับจังหวัดและภาคเหนือ ตลอดจนมีการเชิญไทลื้อมาจากเมืองอื่นๆ ในเขตประเทศลาว พม่าและจีนมาร่วมด้วย กล่าวได้ว่ากรณีการจัดงานข้างต้นก็ตี การเข้าร่วมงานด้านสังคมและวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นและระดับจังหวัดก็ดี นับเป็นกลยุทธ์หนึ่งใน “ปฏิบัติการการเป็นพลเมืองไทยทางสังคมและวัฒนธรรม” ของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” นั่นเอง

หัวข้อนี้ได้แสดงให้เห็นว่า “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” มีการร่วมลงแรงภายใต้แนวคิดที่พวกเขาเรียกว่าปฏิบัติการการเป็นพลเมืองไทยทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างไร ซึ่งบทสรุปหรือข้อสังเกตจากกรณี ‘งานสืบสานอัตลักษณ์และวิถีชีวิตชาติพันธุ์ไทลื้อและไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ’ คือคำอธิบายข้อคำถามดังกล่าว นอกจากนี้ หากพิจารณาการ ‘ร่วมเรียนรู้’ ในแนวทางปฏิบัติเพื่อการเรียกร้องความเป็นพลเมือง กับกิจกรรม ‘ร่วมลงแรง’ ของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ที่เสนอในหัวข้อนี้ ทั้ง 2 ประเด็นสะท้อนไปถึงองค์ประกอบสำคัญของแนวคิดเรื่อง “ชุมชนปฏิบัติ” ในฐานะที่เป็นแนวปฏิบัติหรือปฏิบัติการ (practice) ที่เกิดจากการมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประเด็นปัญหาาร่วมกันในเพื่อนสมาชิกจากนั้นจึงหาแนวทางแก้ไข (ผ่านปฏิบัติการ กิจกรรมต่างๆ) และมีการเชื่อมโยงกับองค์กรอื่น (การสร้างเครือข่าย) ประการสำคัญคือมีปฏิบัติการในการแลกเปลี่ยนและพัฒนาความรู้ แลกเปลี่ยนข้อมูล เคล็ดลับ หาแนวทางแก้ไขปัญหา ไปจนถึงการสร้างองค์ความรู้หรือแนวทางปฏิบัติอย่างไม่สิ้นสุด (พุลลาภ อุทัยเลิศอรุณ 2547: 6 และจินดา คุณสมบัติ 2555: 28-30)

4.2.4 ร่วมลงหลัก : จากกลุ่มกลายเป็นชุมชนไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ

“กิจกรรมต่างๆ เหมือนการซ้อม เติรมตัวลงแข่ง ต่อสู้เพื่อสัญชาติ ต้องสละแรงกายแรงใจ...คนที่ยังอยู่กับกลุ่มก็คือ คนที่สู้ไม่หือถอย”

อิน แก้วมองมูล แกนนำกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ”

“ความเป็นพลเมืองไทยมันมีมากกว่า บัตรประชาชน การเข้าร่วมกลุ่ม [ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ] มันเป็นการพัฒนาตัวเองให้มีคุณภาพ แสดงว่าเรามีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์...ความเป็นพลเมืองคือการได้รับสิทธิต่างๆ เพิ่มมากขึ้น เช่น จดทะเบียนสมรส การติดต่ออำเภอ การรักษาพยาบาล หรือเรื่องใบขับขี่ก็เข้าถึงได้ดีกว่าเมื่อก่อน...จะออกนอกพื้นที่ ใช้บัตรสมาชิกขององค์กร [สิทธิชุมชนจังหวัดพะเยา] ส่วนใหญ่ เจ้าหน้าที่ก็อนุญาต...เรื่องสัญชาติ จะได้หรือไม่ก็ได้ก็ไม่สำคัญเท่าสิทธิที่เราควรได้รับ”

แก้ว ปวนสุวรรณ แกนนำกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ”

นอกจาก ภาพตัวตนของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” จะถูกวาดจากการร่วมทุกข์ร้อนของกลุ่มคนที่มีประเด็นปัญหาและความปรารถนาร่วมกัน จากนั้นได้ร่วมเรียนรู้และร่วมลงแรงเป็นปฏิบัติการต่างๆ ยิ่งกว่านี้ผู้วิจัยพบว่า คนกลุ่มนี้ยังพยายามที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” มิได้เป็นเพียงกลุ่มหรือองค์กรภาคประชาชนที่เมื่อบรรลุข้อปรารถนาแล้ว บทบาทการทำงานของกลุ่มก็จะสิ้นสุดลง ทว่าผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” กำลังยกฐานะให้ตนเองกลายเป็น ‘ชุมชน’ ที่สมาชิกทุกคนยังมีปฏิสัมพันธ์ร่วมทุกข์ร้อน ร่วมเรียนรู้และร่วมลงแรงในประเด็นต่างๆ อย่างต่อเนื่อง

ข้อมูลจากองค์กรสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยา แสดงให้เห็นว่า ระยะเวลาการรวมตัวมาเกือบ 3 ปี กิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” สามารถทำให้เข้าถึงสิทธิที่เป็นรูปธรรม 8 ประการ ดังนี้

- 1) สิทธิด้านการศึกษา ได้รับทุนการศึกษาจากหน่วยงานรัฐ เช่น ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วย 31 (ศพส.) ให้ลูกหลานสมาชิกกลุ่มฯ จำนวน 185 คน และทุนจาก สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดพะเยา (พมจ.) 5 คน รายละเอียด 3,000 บาท ต่อปี
- 2) สิทธิการรักษาพยาบาล ทางองค์กรสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยาทำงานร่วมกับโรงพยาบาลในพื้นที่ (คือ โรงพยาบาลเชียงคำ) ในการขึ้นสิทธิทะเบียนแก่ผู้มีปัญหาสถานะบุคคล เช่น สมาชิกที่เคยขึ้นทะเบียนแรงงานต่างด้าว แต่ต้องสละสถานะตามเงื่อนไขของการจะเป็น “คนไทยพลัดถิ่น”
- 3) สิทธิการก่อตั้งครอบครัว สำนักทะเบียนอำเภอเชียงคำยอมรับการจดทะเบียนสมรสของผู้มีสถานะต่างด้าวได้ โดยมีองค์กรสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยาเป็นผู้ช่วยผลักดันกรองและดำเนินการ ซึ่งประโยชน์ของการจดทะเบียนสมรสคือ ไม่ถูกผลักออกนอกประเทศต่างๆ เพราะมีทะเบียนสมรส มีที่อยู่อาศัยมีกรรมสิทธิ์ในบุตรและเรื่องสินสมรส
- 4) สิทธิในใบขับขี่ แม้กฎหมายระบุให้บุคคลต่างด้าวบางกลุ่มสามารถทำใบขับขี่ได้ แต่ในทางปฏิบัติมีความยุ่งยากจากการที่เจ้าหน้าที่มีอคติ แต่สำหรับในนาม “กลุ่มไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” มีเครือข่ายกับเจ้าหน้าที่ของกรมการขนส่งพื้นที่ ซึ่งจะอำนวยความสะดวกในขั้นตอนต่างๆ ให้
- 5) สิทธิการพัฒนาอาชีพ ที่ผ่านมาจากกลุ่มได้มีการอบรมและประกอบการอาชีพต่าง เช่น การทำเกษตรปลอดสาร โครงการข้าวปลอดสาร ผักปลอดสาร การทำปุ๋ยอินทรีย์ งานจตุไม้ และการค้าผลไม้
- 6) สิทธิในสวัสดิการของกลุ่ม มีกองทุนสวัสดิการ เพื่อช่วยเหลือ สงเคราะห์สมาชิกกลุ่มในเรื่องต่างๆ เช่น ทุนการศึกษา การรักษาพยาบาล เงินช่วยเหลือฌาปนกิจ

- 7) การพัฒนาศักยภาพมนุษย์ มีการจัดการอบรมภาวะผู้นำ การแนะนำการอยู่ร่วมกันในสังคม การทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม รวมทั้งกิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรม
- 8) กองทุนให้สวัสดิการกับผู้พิการและผู้สูงอายุจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เป็นการสงเคราะห์สร้าง ซ่อมแซมที่อยู่อาศัย ให้แก่สมาชิก 10 ราย

สิทธิทั้ง 8 ประการนี้ มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวันของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ผู้ซึ่งไร้สิทธิเท่าเทียมกับคนสัญชาติไทย โดยเฉพาะกรณีที่ต้องออกนอกเขตชุมชนท้องถิ่นไปเผชิญกับสังคมใหญ่ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นควรจะต้องกล่าวเพิ่มเติมว่า องค์การสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยามีส่วนสำคัญในการเรียกร้องสิทธิต่างๆ ดังกล่าวให้แก่ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” เป็นอย่างมาก ด้วยเหตุที่องค์การสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยาที่ก่อตั้งมาเกือบ 20 ปี มีเครือข่ายกับทั้งภาครัฐและภาคเอกชน สามารถที่จะต่อรองกับภาคส่วนอื่นๆ ในการเรียกร้องสิทธิให้แก่สมาชิกกลุ่มได้ ขณะเดียวกันองค์การสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยายังมีส่วนสำคัญในการบริหารจัดการการทำงานของกลุ่มให้ดำเนินไปอย่างเป็นระบบมีประสิทธิภาพ

การได้รับสิทธิต่างๆ ทั้งที่ยังอยู่ในสถานะเป็นผู้ไร้สัญชาติไทยของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” มีความเชื่อมโยงกับแนวคิดที่ว่าด้วยเรื่องสิทธิมนุษยชนที่มีความย้อนแย้งกับความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ของรัฐไทยอย่างลึกซึ้ง กล่าวคือ สิทธิที่คนกลุ่มนี้ได้รับอยู่บนพื้นฐานแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนตามหลัก “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน” (Universal Declaration of Human Rights)³ ที่มีเนื้อหากล่าวถึงความเสมอภาค ศักดิ์ศรีและสิทธิของการเป็นมนุษย์ผู้หนึ่ง ไม่บุคคลนั้นจะอยู่ในดินแดนหรือภายใต้อำนาจกฎหมายใดๆ ทุกคนมีสิทธิขั้นพื้นฐานเท่าเทียมกัน เช่น สิทธิในเรื่องสัญชาติ เสรีภาพในการแสดงออก หรือการเข้าถึงทรัพยากร เป็นต้น ซึ่งสิทธิต่างๆ ที่ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ได้รับมีความเชื่อมโยงกับหลักสิทธิมนุษยชนดังกล่าวที่มุ่งเน้นเรื่องความเสมอภาคในเรื่องพื้นฐานการดำรงชีวิต โดยเฉพาะเนื้อสำคัญประการหนึ่งปรากฏใน ข้อ 22 ว่า

“ทุกคนในฐานะสมาชิกของสังคม มีสิทธิในหลักประกันทางสังคม และย่อมมีสิทธิในการบรรลุสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อันจำเป็นยิ่งสำหรับศักดิ์ศรีของตน และการพัฒนาบุคลิกภาพของตนอย่างอิสระ ผ่านความพยายามของรัฐและความร่วมมือระหว่างประเทศ และตามการจัดการและทรัพยากรของแต่ละรัฐ” (ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนข้อ 22)

---

³ ดูรายละเอียด “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน” ใน <http://www.ohchr.org>

อีกด้านหนึ่ง เมื่อพิจารณาประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนกับความเป็นรัฐไทยเฉพาะที่เกี่ยวกับสิทธิคนต่างด้าวในรัฐไทย ซึ่งแม้ว่ารัฐไทยได้ยอมรับที่จะเคารพสิทธิมนุษยชนสากลดังกล่าวมาตั้งแต่ พ.ศ. 2491 (ค.ศ.1948) และมีการยอมรับที่จะเคารพในสิทธิในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ในหมวดทั่วไปของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร (ฉบับ พ.ศ.2550) ทว่าในทางปฏิบัติรัฐไทยยังคงให้ความสำคัญเรื่องความมั่นคงของรัฐมาก่อนเรื่องสิทธิของคนต่างด้าว คนต่างด้าวบางคนถูกปฏิเสธการเข้าสู่สิทธิมนุษยชน ด้วยเหตุผลที่รัฐอ้างว่า เมื่อคนต่างด้าวมีการกระทำที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนนั้น ตลอดจนเพื่อป้องกันผลร้ายที่คนต่างด้าวอาจก่อให้เกิดในรัฐไทย (พันธุ์ทิพย์ 2550) จึงปรากฏการไม่ให้สิทธิต่างๆ แก่คนต่างด้าว (ดังเช่น สิทธิการเดินทางออกนอกพื้นที่ สิทธิในการเข้าถึงการรักษาพยาบาล และสิทธิในสวัสดิการของรัฐ) ด้วยเหตุนี้ กลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” จึงพยายามที่จะหาช่องทางสร้างสิทธิขึ้นมาภายใต้แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน ร่วมกับแนวคิดที่มอง “ความเป็นพลเมือง” ว่าเป็นเรื่องของการมีสิทธิหน้าที่ต่อหน่วยทางสังคมการเมืองต่างๆ หลากหลายที่นอกเหนือจากรัฐชาติ (Frey 2003)

นอกจากนี้ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ยังพยายามสร้างความมั่นคงให้กลุ่มมากขึ้น ด้วยความพยายามที่จะยกฐานะกลุ่มให้เป็น ‘สมาคม’ ที่ขึ้นทะเบียนต่อภาครัฐ (กระทรวงมหาดไทย) อย่างถูกต้อง ภายในปี พ.ศ.2558 มีความมุ่งหมายหลัก 4 ประการคือ การให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการสมาคม การระดมทุนเพื่อสวัสดิการของสมาชิก การสร้างกิจกรรมความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และการดำเนินงานเรื่องเรียกร้องสัญชาติ ทั้งนี้ก็เพื่อจะแสดงให้เห็นให้สังคมและรัฐเห็นว่า “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” มิใช่เพียงกลุ่มผู้มีปัญหาที่รอคอยให้ผู้อื่นยื่นมือมาช่วยเหลือโดยไม่ได้พิสูจน์ตนเอง ตามคำกล่าวของ “หัวหน้าช้าง” ที่ว่า “เราไม่ได้เป็นกลุ่มลอยๆ ที่ไม่มีกิจกรรม หรือไม่มีพัฒนาการอะไรเลย... สมาคมจะเป็นตัวเน้นว่าพวกเรามีความเป็นพลเมืองทางสังคม ทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง ทางวัฒนธรรม”

แม้โครงการก่อตั้งสมาคมจะยังไม่เกิดขึ้น แต่ความมุ่งหมายด้านการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจนั้น “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ได้เริ่มดำเนินการไปบางส่วนแล้ว เช่นมีโครงการ ปลูกข้าวปลอดสารพิษ ขายผลไม้ตามฤดูกาล ผ่านวิธีการแบบสหกรณ์ มีการปันผล และหักบางส่วนเข้ากองทุนของสมาคม “ศจ.วีรพล” ให้ความเห็นเรื่องนี้ว่าเป็นการสร้างความมั่นคงให้แก่สมาชิก เพื่อได้รับการยอมรับ และจะทำให้มีอำนาจต่อรองเรื่องอื่นๆ จากการมีอำนาจทางเศรษฐกิจ “ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจจะกลายมาเป็นอัตลักษณ์ของเรา เหมือนคนจีน คนยิว อำนาจทางเศรษฐกิจของพวกเขาสามารถต่อรองเรื่องอื่นๆ ได้” เช่นเดียวกับประธานกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ที่เห็นผลดีของการตั้งสมาคมที่เขาเห็นว่า “...ดี เป็นการสร้างอำนาจต่อรอง สร้างเศรษฐกิจ สร้างตลาด มีเงินปันผล มีสวัสดิการ”

การได้เข้าร่วมกระบวนการทำงานจนสามารถสร้างสิทธิต่างๆ ดังกล่าวและกำลังจะร่วมสร้าง
สมาคมขึ้นมานั้น ทำให้สมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” โดยส่วนใหญ่มองในสิ่งที่ตนเองได้ร่วมกัน
ลงมือลงแรงว่ามีความก้าวหน้าและได้ผลลัพธ์ที่น่าพอใจ ดังเช่นคำกล่าวของ “อ้ายอิน” เลขานุการกลุ่ม
สนับสนุนประเด็นนี้ว่า

“ความเป็นพลเมืองไทยมันมีมากกว่า ‘บัตรประชาชน’ การเข้าร่วมกลุ่ม [ไทยพลัด
ถิ่นภาคเหนือ] คือการพัฒนาศักยภาพตัวเอง และแสดงออกถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์...
ความเป็นพลเมืองคือการได้รับสิทธิต่างๆ เพิ่มมากขึ้น แม้จะยังไม่ได้สัญชาติไทยก็ตาม”

ขณะที่ “แม่แสง” หนึ่งในคณะกรรมการฝ่ายสวัสดิการ สะท้อนให้เห็นว่าการรวมกลุ่มกันครั้งนี้
มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต โดยเฉพาะเมื่อยามต้องติดต่อกับรัฐ

“กลุ่มไทยพลัดถิ่น [ภาคเหนือ] เหมือนตัวเชื่อมพวกเรากับสังคมและรัฐบาล ให้
สังคมได้รับรู้ปัญหาของเรา ให้เสียงเราดังขึ้น...อย่างการไปติดต่อราชการก็สะดวกขึ้น เช่น
การขอออกนอกพื้นที่ เมื่อก่อนต้องรออำเภอลำเอกราช 2-3 อาทิตย์ ตอนนั้นแค่ 1 วันก็ได้แล้ว
เพราะเราไปในนามกลุ่ม”

ในอีกด้านหนึ่ง กระบวนการทำงานของกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ที่มีกิจกรรมหลากหลาย
เรียกร้องการร่วมแรง ร่วมทุนและร่วมใจของสมาชิกนั้น กลายเป็นเครื่องมือในการคัดกรองคนที่มี
คุณภาพ กล่าวคือ เมื่อการรวมตัวกันเป็นเวลากว่า 2 ปี จำนวนของสมาชิกมีการลดลงจากเดิมที่มี
สมาชิกประมาณ 600 คน ทว่าถึงปลายปี พ.ศ.2557 ลดลงเหลือเพียง 262 คน โดยมีเหตุผลของการถอน
ตัวจากกลุ่มที่แตกต่างกันไป บางคนเห็นว่า การมีสัญชาติไทยสำคัญกว่าการเข้าร่วมกระบวนการต่างๆ
ของกลุ่ม หรือบางคนประเมินว่ากิจกรรมที่ทำไม่มีความเกี่ยวข้องกับการได้สัญชาติหรือบัตร
ประชาชน บางคนมีข้อจำกัดเรื่องเวลา และมีข้อจำกัดเรื่องค่าใช้จ่ายในการระดมทุนของกลุ่มที่มีทุก
เดือน นอกจากนี้ยังมีสมาชิกบางคนที่มีปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวซึ่งคู่สมรสเป็นคนสัญชาติไทยไม่เข้าใจว่า
การมาร่วมทำกิจกรรมเป็นเวลาร่วมปีแต่ยังไม่ได้สัญชาติ ดังนั้น สมาชิกที่ยังคงปักหลักร่วมทำงาน
ด้วยกันคือบุคคลที่มีคุณภาพ ในประเด็นนี้ “หัวหน้าช่าง” กล่าวว่า

“...เพราะกฎหมายฉบับนี้ ต้องการการพิสูจน์ว่าเป็นคนไทยทั้งทางประวัติศาสตร์
และเป็นไทยในปัจจุบันจริงเราต้องแสดงให้เห็นถึงการรู้จักทำหน้าที่ ก่อนที่จะขอสิทธิการ
เป็นคนไทย...กิจกรรมที่จัดมาตลอด 2 ปี มันคัดคน ใครเข้าใจ ทำได้ ก็หมายความว่า มี

คุณภาพ สมควรได้รับสิทธิ ใครไม่เข้าใจก็ไม่มีสิทธิ กิจกรรมของกลุ่มทำให้ทุกคนต้องแสดงศักยภาพ ไม่ได้คิดแต่ผลประโยชน์ จะเอาสัญญาอย่างเดียว...มีหลายคนสูมา 10 ปี เสียเงินไปมากกว่าการไปซื้อบัตร แต่ก็ภูมิใจที่เป็นคนที่มีคุณภาพ...การรู้ถึง สิทธิ ก็คือ การได้เป็นพลเมืองแล้ว”

นอกจากกระบวนการทำงานของกลุ่มจะคัดคนที่มีคุณภาพแล้ว การที่สมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ต้องอดทนรอและต้องทำกิจกรรมต่างๆ มากมาย สละแรงกาย แรงเงินและแรงใจ ผู้วิจัยเห็นว่า พวกเขาต้อง ‘ใจสู้’ อีกด้วย ดังเช่นในวงสนทนาของสมาชิกที่พูดคุยแลกเปลี่ยนในสถานการณ์ของกลุ่มที่มีคนลาออกเป็นจำนวนมาก สมาชิกวงกล่าวเป็นสำนวนไทยที่ว่า “ขึ้นต้นไม้ ก็ต้องขึ้นให้สุดปลาย” สะท้อนให้เห็นว่า คนที่ถูกคัดสรรว่ามีคุณภาพล้วนมีใจที่พร้อมสู้ไม่ว่าจะเกิดปัญหาใดๆ

กล่าวโดยสรุป แม้การที่ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ได้ร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ยังไม่ได้บรรลุเป้าหมายคือการได้เป็นพลเมืองไทยในทางกฎหมายก็ตาม แต่ผลลัพธ์ของการรวมกลุ่มที่เกิด ไม่ว่าจะเป็นการสร้างสิทธิที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของสมาชิก หรือแผนการยกระดับฐานะกลุ่มให้เป็น ‘สมาคม’ อย่างเป็นทางการ นอกจากนี้กลุ่มยังเป็นกระบวนการในการคัดคนที่มีคุณภาพและมีใจที่พร้อมจะสู้ให้ถึงที่สุด ในทัศนะของผู้วิจัย ผลพวงเหล่านั้นได้ทำให้ ‘กลุ่ม’ มิใช่เพียงองค์กรที่ถูกจัดตั้งขึ้นชั่วคราวและจะสลายตัวไปเมื่อบรรลุเป้าหมายโดยไม่มีกิจกรรมกันต่อเนื่อง เช่น กลุ่มเรียกร้องขึ้นค่าแรงกับรัฐ ทว่าเป็น ‘กลุ่ม’ ที่มีลักษณะตามที่ “ศจ.วีรพล” ให้ข้อสังเกต

“...จริงๆ แล้วแต่ละกลุ่มก็มีความเหนียวแน่นอยู่ระดับหนึ่ง ถ้ามีการทำงานเชื่อมโยงกัน มันก็จะมีประสิทธิภาพได้...กลุ่มไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ มันตรงตัวกับปัญหาของสมาชิกโดยตรง...วันหน้าได้บัตรได้ใบแล้ว แต่กิจกรรมของเราก็ยังคงเดินต่อไป เรายังมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง”

ความเห็นของ “ศจ.วีรพล” ได้ทำให้ความเป็นกลุ่มของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” กลายเป็นพันธะทางสังคมที่ยึดเหนี่ยวสมาชิกไว้ด้วยกัน ดังนั้น “กลุ่มไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ในบริบทนี้จึงกลายเป็น ‘ชุมชน’ ซึ่งล้อมรอบหรือประกอบด้วยด้วยความสนใจและความมุ่งหมายของสมาชิก (ในเรื่องสัญญา) และเป็นพื้นที่ของการมีส่วนร่วมหลายระดับ (Tanabe 2013) ซึ่งในที่นี้ การมีส่วนร่วมหลายระดับดังกล่าวคือ กระบวนการทำงานต่างๆ ของกลุ่ม ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า ประเด็นนี้ได้สะท้อนว่า “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” กำลังร่วมลงหลักปักฐานสร้าง ‘ชุมชน’ เป็นของตนเอง ไม่ได้เป็นกลุ่มที่พยายามเสนอปัญหาและรอให้รัฐหรือผู้ที่เกี่ยวข้องมาช่วยเหลือโดยมิได้แสดงหรือพิสูจน์ตัวตนใดๆ

บทสรุปเบื้องต้นของกระบวนการ “4 ร่วม”

ภายใต้กระบวนการ “ร่วมทุกข์ร้อน ร่วมเรียนรู้ ร่วมลงแรง และร่วมลงหลัก” ของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ดังกล่าว ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า ในทัศนะของสมาชิกและที่ปรึกษากลุ่มต่างคิดเห็นไปในทางเดียวกันว่ากระบวนการทำงานนี้มีความก้าวหน้า แม้ว่าพวกเขายังไม่บรรลุเป้าหมายสูงสุดคือการได้รับสัญชาติไทยก็ตาม แต่ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” กลายเป็น ‘ชุมชน’ ที่เสริมสร้างศักยภาพของสมาชิกให้มีพลังในการต่อสู้เรียกร้องเรื่องสัญชาติและสามารถเผชิญกับปัญหาในสถานะที่ไร้สิทธิต่างๆ ซึ่งกรณีการเข้าร่วมทำกิจกรรมกับไร่เชิญตะวัน (ณ จังหวัดเชียงราย) ของพระอาจารย์ ว.วชิรเมธี พระนักคิดนักพัฒนาระดับประเทศอย่างต่อเนื่อง นับเป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นว่า “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” มีทัศนะต่อกระบวนการ “4 ร่วม” ว่า ได้ดำเนินเดินทางไปอย่างก้าวหน้าและจะประสบความสำเร็จได้ในที่สุด

การร่วมกิจกรรมกับไร่เชิญตะวัน เริ่มต้นขึ้นในวันแม่ปี พ.ศ.2557 โดย “สจ.วีรพล” พาสมาชิกกลุ่มส่วนหนึ่งไปปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติที่ไร่ ท่าน ว.วชิรเมธี ได้รับรู้เรื่องราวปัญหาและความมุ่งหวังของกลุ่มจึงมีใจอยากช่วยเหลือ เหตุหนึ่งเพราะแม่ของท่านเป็นไทลื้อเช่นกัน ท่านจึงรับเป็นที่ปรึกษาติดตามศักดิ์ให้กับ “กลุ่มไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ท่านให้อีวาทว่า “คนเหมือนกัน...เรื่องสัญชาติเป็นเรื่องรอง” นอกจากนี้ ท่าน ว.วชิรเมธี ได้เปิดโอกาสให้สมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” สามารถเข้าไปทำคุณประโยชน์ที่ไร่ได้ตลอดเวลา แนะนำให้มี “สมุดพกความดี” สะสมการทำดีต่อสังคม อีกทั้งยังส่งเสริมวัฒนธรรมคือ เช่น ส่งเสริมการจับมือ มีโครงการสร้างพิพิธภัณฑท์ไทลื้อ ส่งเสริมผ้าทอไทลื้อ ให้ตั้งกลุ่มผ้าทอไทลื้อ และประการสำคัญเปิดโอกาสให้เป็นนักเรียนของโรงเรียนชานา เรียนทุกวันเสาร์เป็นเวลากว่า 4 เดือน เรียนการปลูกข้าวปลอดสารพิษ การทำปุ๋ยชีวภาพ และมีตลาดรับซื้อในราคาที่ดีรองรับอย่างชัดเจน ซึ่งสมาชิกที่ร่วมเป็นนักเรียนของโรงเรียนชานามีจำนวน 20 คน ส่วนใหญ่เป็นแกนนำกลุ่ม และยิ่งกว่านั้น ไร่เชิญตะวันยังมีโครงการในอนาคตที่จะสร้างโรงเรียนชานาในพื้นที่อำเภอเชียงคำ โดยจะมีกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” เป็นองค์กรที่ช่วยเหลือสนับสนุน การเข้าร่วมกิจกรรมกับไร่เชิญตะวัน ได้สะท้อนให้เห็นว่า “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ได้ร่วมเรียนรู้ ร่วมลงแรง และหวังจะร่วมลงหลักปักฐานกับทั้งชุมชนที่ตนเองสร้างขึ้น และยังต้องการเชื่อมโยงตนเองกับชุมชนอื่นๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับสังคมเมืองและระดับชาติ อันแสดงถึงทัศนะที่ว่า กระบวนการทำงานต่างๆ ของกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” มีความก้าวหน้านั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ทัศนะของบุคคลหรือหน่วยงานสังคมการเมืองต่อการทำงานของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” นับเป็นอีกมุมมองสำคัญที่ทำให้เข้าใจตัวตน กระบวนการเรียกร้องความเป็นพลเมืองไทยของคนกลุ่มนี้ที่กว้างขึ้นกว่าที่จะบอกว่า การรวมตัวของคนกลุ่มนี้มีความก้าวหน้าและจะสำเร็จเพียงฝ่ายเดียว ดังเช่นมุมมองจากนายอำเภอเชียงคำที่ทั้งเข้าใจและสนใจกระบวนการทำงานของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” โดยได้มาเยี่ยมเยือน ร่วมกิจกรรมเป็นประธานพิธี

ต่างๆ ร่วมมืออาหารเย็นในหลายโอกาส โดยไม่ได้คิดเห็นว่าเป็นกลุ่มคนต่างค้ำที่พยายามสร้างความลำบากให้กับรัฐ อีกทั้งนายอำเภอยังให้ความมั่นใจกับสมาชิกกลุ่มว่า ทางราชการจะช่วยเหลือเต็มที่ ไม่กีดกัน หากปฏิบัติตามขั้นตอนที่รัฐกำหนด ตลอดจนให้ความสนใจที่จะส่งเสริมกิจกรรมด้านวัฒนธรรมไทยที่กลุ่มได้แสดงออกในหลายๆ โอกาสอยู่เสมอ หรืออีกหนึ่งทัศนะจากฝ่ายนักการเมือง เช่น อดีตรองประธานสภาผู้แทนราษฎร นักการเมืองในพื้นที่จังหวัดพะเยา ที่มองว่ากระบวนการทำงานของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” เป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมทางการเมืองของพลเมือง โดยให้การสนับสนุน อาทิเช่น เปิดโอกาสให้สมาชิกกลุ่มไปดูงานที่รัฐสภา เรียนรู้เรื่องความเป็นพลเมือง เปิดโอกาสให้แกนนำกลุ่มเข้าพบปะพูดคุย ปรีกษาเรื่องกิจกรรมขับเคลื่อนแสดงตัวตนให้สังคมกว้างตระหนักถึงปัญหาและความต้องการของกลุ่ม

ทั้งทัศนะของนายอำเภอเชิงคำกิติ หรือฝ่ายนักการเมืองในพื้นที่ก็ดี สะท้อนให้เห็นว่า สิ่งที่ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” กำลังปฏิบัติอยู่เป็นสิ่งที่สังคม (อย่างน้อยในระดับอำเภอและจังหวัด) ให้ความเข้าใจและให้การสนับสนุนเต็มที่ตามกำลังและอำนาจหน้าที่ของแต่ละฝ่าย เพื่อที่จะผลักดันให้กลุ่มบรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการในที่สุด

4.3 วิเคราะห์และสรุปผล

ภายใต้กระบวนการเรียกร้องความเป็นพลเมืองไทยของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ได้นำไปสู่การสร้าง ‘ชุมชน’ ที่สามารถอธิบายผ่านกรอบแนวคิด “ชุมชนปฏิบัติ” โดยแสดงให้เห็นว่า ชุมชนที่ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” กำลังสร้างขึ้นนั้นก่อเกิดขึ้นจากการร่วมทุกข์ร้อนในประเด็นปัญหาเดียวกัน คือประเด็นเรื่องความเป็นพลเมือง จากนั้นได้ร่วมเรียนรู้นิยามความหมายของความเป็นพลเมืองทั้งจากมุมมองตามที่รัฐต้องการและมุมมองความเป็นพลเมืองอันหลากหลาย เพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาและเพื่อบรรลุเป้าหมาย ลำดับต่อมาพวกเขาได้พร้อมใจกันร่วมลงมือลงแรงตามแนวทางที่ได้เรียนรู้ นอกจากนี้ยังต้องการที่จะร่วมลงหลักปักฐานสร้างชุมชนให้เข้มแข็งยั่งยืน กล่าวได้ว่ากระบวนการทำงานนี้ได้ทำให้ “กลุ่ม ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” กลายเป็น ‘ชุมชน’ อันเกิดจากปฏิบัติการต่างๆ

เมื่อเทียบกรณีกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” กับการศึกษาของ ชิเกฮารุ ทานาเบ (2548) กรณีกลุ่มผู้พลัดถิ่นในเขตภาคเหนือของประเทศไทยผ่านกรอบแนวคิด “ชุมชนปฏิบัติ” จะพบว่าทั้ง 2 กรณีมีความคล้ายคลึงกัน เริ่มจากการมีสถานะที่เป็นคนชายขอบของสังคมดังเช่น การเป็นพลเมืองครึ่งเดียวของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ขณะที่กลุ่มผู้พลัดถิ่นถูกสังคมรังเกียจเหยียดจันท์ หรือการรวมตัวของคนทั้ง 2 กลุ่มเป็นความพยายามสร้างชุมชนการปกครองตนเอง เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ผ่านการมีกิจกรรมต่างๆ และสร้างเครือข่ายกับภายนอกกลุ่ม มุ่งหมายเผชิญกับปัญหา รวมทั้งสร้างตัวตนที่สังคมยอมรับว่าพวกเขามีใช้บุคคลที่ไร้ค่าไร้ประโยชน์เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัย

พบว่า ‘ชุมชน’ ของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” มีข้อแตกต่างกับข้อเสนอของ ทานาเบ ที่มองว่า ‘ชุมชน’ ที่เกิดจากแนวคิด “ชุมชนปฏิบัติ” มีลักษณะเป็นเวทีของการกำลังดิ้นรน ต่อรอง และการสร้างสรรค์ กิจกรรมต่างๆ อันหลากหลาย จากความมุ่งหมายและความปรารถนาของสมาชิกที่มีแนวโน้มจะแตกต่างกันอยู่เสมอ (เบญจพร ดิขุนทด 2555: 12) ขณะที่สมาชิกของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ทุกคน เรียนรู้และร่วมปฏิบัติการในกิจกรรมต่างๆ อย่างไม่แตกต่างกัน เนื่องจากด้วยเป็นประเด็นที่เกี่ยวกับมิติทางกฎหมาย สมาชิกหลายคนจึงมีลักษณะ “เอาหูว่า” (เห็นด้วยกับเสียงส่วนใหญ่หรือผู้นำ) ตามที่แกนนำท่านให้ข้อสังเกต

นอกจากนี้ การที่ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” มีปฏิบัติการต่างๆ ที่เรียกว่า “ปฏิบัติการการเป็นพลเมืองไทยทางสังคมและวัฒนธรรม” จนสามารถสร้างชุมชนของตนเองขึ้นมาขึ้นนั้น ได้สะท้อนถึงแนวคิด “ความเป็นพลเมือง” ของพวกเขาเอง กล่าวคือ

ประการแรก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” พยายามเชื่อมโยงกับการเป็น ‘คนไทย’ ในนิยามตามกฎหมายเกี่ยวกับสัญชาติ ผ่านการแสดงออกในกิจกรรมต่างๆ อันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทลื้อ-ไทยวนที่รัฐไทยยอมรับให้เป็นวัฒนธรรมย่อยของวัฒนธรรมแห่งชาติ (เหมือนดังเช่นลื้อเมืองน่าน และลื้อเชียงคำ) หรือการทำรายงานค้นคว้าเพื่อยืนยันการเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยทางประวัติศาสตร์ การเมืองเรื่องเขตแดน การแสดงออกเหล่านี้คือการที่ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ต้องการเป็นพลเมืองที่ภักดีต่อรัฐไทยอย่างแนบแน่น อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาการแสดงออกทางวัฒนธรรมของไทลื้อและไทยวนของสมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ไม่สามารถเชื่อมโยงไปถึงแนวคิด “ความเป็นพลเมืองทางวัฒนธรรม” (cultural citizenship) ของ Rosaldo (1994) ได้ เพราะต่างอธิบายความเป็นพลเมืองบนพื้นฐานที่แตกต่างกัน โดย Rosaldo เสนอความพยายามของคนกลุ่มน้อยในการรักษาสีทิวในการดำรงความแตกต่างด้านเชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรมจากคนกลุ่มใหญ่ บนพื้นฐานที่ทุกคนได้เป็นพลเมืองของรัฐแล้ว แต่ในกรณีของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” พวกเขาเป็นเพียงพลเมืองบางส่วน ขณะเดียวกันพวกเขาไม่ได้ต้องการดำรงวัฒนธรรมอย่างแตกต่างกับวัฒนธรรมแห่งชาติ หากแต่กรณีการแสดงออกทางวัฒนธรรมของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” เป็นการใช “อัตลักษณ์” ในฐานะเป็นเครื่องมือในการได้มาซึ่งประโยชน์ที่ตนต้องการ (Moerman 1965; Barth 1969)

ประการต่อมา กิจกรรมที่มีต่อสังคมประเทศชาติของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ทั้งจากการพัฒนาศักยภาพตนเอง การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม และการทำนุบำรุงสถาบันศาสนาและพระมหากษัตริย์ คือการแสดงตนเป็น ‘พลเมืองทางสังคม’ ของพวกเขาผ่านการอ้างสิทธิในการเป็นส่วนหนึ่งของรัฐโดยผ่านกระบวนการกลุ่ม การร่วมกันทำประโยชน์ต่อสังคมประเทศชาติ เน้นการอ้างสิทธิจากการปฏิบัติและการแสดงออก มากกว่ายอมรับตามกฎหมายกำหนด (Glick Schiller อ้างใน วิรุฒิ เสนาคำ 2550: 12)

ประการสุดท้าย ปฏิบัติการต่างๆ ของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ได้สะท้อนถึงแนวคิดที่ว่าด้วย ‘ความเป็นพลเมืองที่มีหลากหลายชั้นหลายแบบ’ (multiple and multi-layered citizenship) ที่ไม่เพียงแต่นิยามความเป็นพลเมืองในเรื่องการมีสิทธิและหน้าที่ต่อชุมชนรัฐชาติเท่านั้น หากแต่ยังนิยามถึงการมีสิทธิหน้าที่ต่อชุมชนท้องถิ่น กลุ่มศาสนาหรือกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งในกรอบขอบเขตรัฐชาติหรือนอกเหนือขอบเขตรัฐชาติด้วย (Yuval-Davis 2011: 69-71) ดังตัวอย่าง การเป็นสมาชิกในชุมชนท้องถิ่นของสมาชิกแต่ละคน การสร้างเครือข่ายกับองค์กร หน่วยงาน ภาคส่วนต่างๆ และประการสำคัญคือ การเป็นส่วนหนึ่งกับกลุ่มที่พวกเขาได้ร่วมกันสร้างขึ้นจนกลายเป็น “ชุมชนไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ”

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังมีข้อสังเกตว่าการเป็น ‘พลเมืองหลากหลายชั้นหลายแบบของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ”’ ที่แสดงให้เห็นถึง ‘ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง’ (belonging) ต่อหน่วยทางสังคมการเมืองในระดับต่างๆ นั้น มีผลต่อปฏิบัติการเป็นพลเมืองของพวกเขาอย่างแนบแน่น กล่าวคือ ยิ่ง “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ได้รับการยอมรับในแง่ ‘ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง’ จากหน่วยทางสังคมการเมือง (เช่น สังคมระดับอำเภอ จังหวัดหรือประเทศ)น้อยเท่าใด ย่อมทำให้พวกเขายังต้องมีปฏิบัติการเป็นพลเมืองมากขึ้น ในขณะที่ชุมชนท้องถิ่นยอมรับพวกเขาให้เป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นสมาชิกในชุมชนไม่ต่างจากคนอื่นๆ เพียงแต่มีปฏิบัติการในชีวิตประจำวันตามเงื่อนไขหรือจารีตที่ชุมชนท้องถิ่นยึดถือสืบมา ทว่าต่อภาครัฐที่ยังไม่ยอมรับให้ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนรัฐชาติอย่างสมบูรณ์ (เป็นเพียงพลเมืองบางส่วน) ดังนั้น คนกลุ่มนี้จึงต้องมีปฏิบัติการต่างๆ มากขึ้นเรื่อยๆ จนกว่ารัฐจะยอมรับให้เป็นส่วนหนึ่งคือการให้สัญชาติ

กล่าวโดยสรุป กระบวนการเรียกร้องความเป็นพลเมืองไทยผ่านสิ่งที่เรียกว่า “ปฏิบัติการการเป็นพลเมืองไทยทางสังคมและวัฒนธรรม” ได้ยกระดับ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ที่เป็นกลุ่มทางสังคมกลุ่มหนึ่งให้กลายเป็น ‘ชุมชน’ ของการปฏิบัติการต่างๆ ที่สมาชิกพยายามแสดงออกและสร้างตัวตนที่มีศักยภาพเพียบพร้อมในการเป็นสมาชิกของชุมชน สังคม หรือประเทศชาติ ซึ่งถึงแม้พวกเขายังไม่บรรลุการได้มาซึ่งความเป็นพลเมืองไทยทางกฎหมายก็ตาม (สมาชิกของรัฐไทย) ทว่าปฏิบัติการเหล่านั้นได้สะท้อนถึงแนวคิด ‘ความเป็นพลเมืองที่มีหลากหลายชั้นหลายแบบ’ ทำให้เห็นว่า “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” กำลังใช้ความเป็นส่วนหนึ่งในชุมชนที่ตนเองสร้างขึ้นหรือการเป็นสมาชิกใน “ชุมชนไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” เป็นเครื่องนำทางไปสู่การเป็นพลเมืองของชุมชนรัฐไทย

ปฏิบัติการในฐานะเป็นสมาชิกของ “ชุมชนไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ที่กล่าวไปในเนื้อหาของบทนี้ อาทิเช่น การร่วมเรียนรู้เรื่องความเป็นพลเมือง การทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมประเทศชาติ การแสดงออกถึงการเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมแห่งชาติ และการเปิดทุนสถาบันพระมหากษัตริย์ ตลอดจนการวางโครงการสร้างความมั่นคงยั่งยืนให้กับตนเองผ่านโครงการตั้งสมาคม และการร่วมกิจกรรมกับไร่เชิงตะวันเพื่อพัฒนาตนเองทั้งด้านจิตใจ อาชีพการ

งาน และการอนุรักษ์วัฒนธรรม สมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” สะท้อนแก่ผู้วิจัยต่อประเด็นปฏิบัติการอันหลากหลายเหล่านี้ว่า “พวกเราทำ ยิ่งกว่าคนไทยอีก” อันหมายถึงผู้ที่มีสัญชาติไทยไม่มีความจำเป็นที่จะต้องพิสูจน์ตนเองผ่านกิจกรรมเหล่านี้เลย ในประเด็นนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” กำลังแสดงถึงการเป็น ‘ผู้ไร้สัญชาติที่เป็นยิ่งกว่าพลเมืองไทย’ ภายใต้อำนาจที่เรียกว่า “ชุมชนไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ซึ่งถือเป็นบทสรุปของวิทยานิพนธ์นี้ ดังจะกล่าวในบทส่งท้าย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved